

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΑΝΟΙΚΤΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
'ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ
ΑΝΟΙΚΤΗΣ ΚΑΙ
ΕΞ ΑΠΟΣΤΑΣΕΩΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ'

**3rd INTERNATIONAL CONFERENCE
ON OPEN AND DISTANCE LEARNING:
*Applications of Pedagogy and Technology***

Hellenic Open University & Hellenic Network of Open &
Distance Education

11 - 13 November 2005
Patra, Greece

**3^ο ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟ
ΓΙΑ ΤΗΝ
ΑΝΟΙΚΤΗ ΚΑΙ ΕΞ ΑΠΟΣΤΑΣΕΩΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ
*Παιδαγωγικές και Τεχνολογικές Εφαρμογές***

Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο &
Ελληνικό Δίκτυο Ανοικτής & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης

Πάτρα, 11 - 13 Νοεμβρίου 2005

Συνεδριακό και Πολιτιστικό Κέντρο
Πανεπιστημίου Πατρών

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΕΙΣΗΓΗΣΕΩΝ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
ΑΝΤΩΝΗΣ ΛΙΟΝΑΡΑΚΗΣ

ΟΡΓΑΝΩΣΗ
ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΑΝΟΙΚΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ: ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ ΑΝΟΙΚΤΗΣ &
ΕΞ ΑΠΟΣΤΑΣΕΩΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

**Κοινωνιολογική Προσέγγιση των Εκπαιδευτικών
Πρακτικών και της Αξιοποίησης των ΤΠΕ για την Παροχή
εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης από το ΕΑΠ**

**Sociological Approach of the Educational Practices and the
Exploitation of ICT for Distance Education that Hellenic
Open University offers**

Γεράσιμος ΚΟΥΣΤΟΥΡΑΚΗΣ
Κοινωνιολόγος, Δρ. Επιστημών Αγωγής
Μέλος ΣΕΠ του ΕΑΠ
koustger@hol.gr

Χρήστος ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΟΠΟΥΛΟΣ
Επίκουρος Καθηγητής Π.Τ.Δ.Ε. Πανεπιστη-
μίου Πατρών
Μέλος ΣΕΠ του ΕΑΠ
cranag@upatras.gr

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην εργασία αυτή επιχειρείται να δοθούν απαντήσεις σε σημαντικά ερωτήματα, όπως: (α) στον τρόπο με τον οποίο οικοδομούνται οι εκπαιδευτικές πρακτικές για την παροχή εκπαίδευσης από απόσταση από το ΕΑΠ, (β) στον τρόπο υιοθέτησης των παιδαγωγικών επιστημολογικών εννοιολογικών συστημάτων για την προώθηση των εκπαιδευτικών πρακτικών στο ΕΑΠ και (γ) στο ρόλο των ΤΠΕ και στο βαθμό της ενσωμάτωσής τους στη διαδικασία λειτουργίας του ιδρύματος και την παροχή σπουδών από απόσταση. Από την ανάλυση προκύπτει ότι: (α) όσον αφορά στα περιεχόμενα της επιστημονικής γνώσης, υπάρχουν ισχυρές ταξινομήσεις μεταξύ των διαφόρων Θ.Ε., που θεωρούνται ως αυτοτελείς και ανεξάρτητες, (β) όσον αφορά στις διδακτικές πρακτικές υφίσταται αυστηρή ιεραρχική σχέση (ισχυρή περιχάραξη) μεταξύ των διδασκόντων στο ίδρυμα ΔΕΠ και ΣΕΠ, γεγονός που απεικονίζεται και από τη διαδικασία αξιολόγησης του συνεργαζόμενου εκπαιδευτικού προσωπικού του ΕΑΠ από τα μέλη ΔΕΠ του ιδρύματος, με την εφαρμογή τυπικών πρακτικών αξιολόγησης, που δίνουν έμφαση στο τελικό αποτέλεσμα, (γ) όσον αφορά στη χρήση των ΤΠΕ στην εκπαιδευτική διαδικασία, φαίνεται πως το ΕΑΠ γενικά, τις υιοθετεί σε πολύ μικρό βαθμό και με ελαστικότητα, ανάλογα με το πρόγραμμα σπουδών, χωρίς ουσιαστικά να έχει πολλές δυνατότητες επιλογής, αφού στην Ελλάδα η χρήση ηλεκτρονικού υπολογιστή και Internet δεν παρουσιάζει αυξητικές τάσεις.

ABSTRACT

The purpose of this study is to give answers to important questions, related to:
(a) The way used to build the educational practice for distance education that HOU offers.
(b) The way of adoption of pedagogical, epistemological conceptual systems for the promotion of educational practices by HOU.
(c) The role of ICT and the degree of their incorporation in the educational process of distance education.

From the analysis it results that:

(a) Regarding the content of scientific knowledge, powerful classifications between the various modules exist, which are considered as self-existent and independent.

(b) Regarding the instructive practice, there is a strictly hierarchical relation between the academic personnel of the HOU and the collaborating academic personnel. This is also obvious, in the process of evaluation of the collaborating academic personnel by the academic personnel of the institution, with the application of formal practice of evaluation, which give emphasis on the final result.

(c) Regarding the use of ICT in the educational process, it appears that HOU, in general, adopts ICT with flexibility and up to a very small degree, depending on the program of study, without offering plenty of choices, as the use of computer and Internet does not show any augmentative tendencies in our country.

1. Εισαγωγή

Οι παγκόσμιες οικονομικές και τεχνολογικές εξελίξεις της δεκαετίας του 1990 και εξής, που έφεραν στο προσκήνιο την αναγκαιότητα χρήσης και αξιοποίησης των τεχνολογιών της πληροφορίας και της επικοινωνίας (ΤΠΕ), συνδέονται με την ανάκαμψη της θεωρίας του ανθρώπινου κεφαλαίου, που είχε αμφισβητηθεί έντονα κατά τις προηγούμενες δεκαετίες, και την υιοθέτησή της στην προσπάθεια διαμόρφωσης της διεθνούς εκπαιδευτικής πολιτικής. Φαίνεται, λοιπόν, πως αναβιώνουν οι προσδοκίες της πρώτης μεταπολεμικής περιόδου, ότι θα επιτευχθεί η οικονομική ανάπτυξη μέσα από την επένδυση πόρων στην εκπαίδευση με στόχο την παροχή εξειδικευμένων γνώσεων στους μαθητές, οι οποίες θα αξιοποιηθούν στη συνέχεια στο χώρο της αγοράς εργασίας. Σήμερα, τα ζητήματα αυτά εκφράζονται μέσα από τις απόψεις του τεχνολογικού λειτουργισμού και εξειδικεύονται, σε πρακτικό επίπεδο, με την εκπόνηση πολιτικών, που αφορούν στην κατάρτιση κι επανεκπαίδευση και στην ανάπτυξη της δια βίου εκπαίδευσης.

Στην Ελλάδα η δια βίου εκπαίδευση σε τριτοβάθμιο θεσμικό επίπεδο προωθείται κυρίως μέσα από το Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο (ΕΑΠ). Το τελευταίο άρχισε, ουσιαστικά, την οργάνωση και λειτουργία του από το έτος 1995 και ύστερα με την απορρόφηση και αξιοποίηση κυρίως ευρωπαϊκών κοινοτικών κονδυλίων. Άλλωστε, η θέσπιση της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στη χώρα μας κατά τη διάρκεια της προηγούμενης δεκαετίας με την ίδρυση του συγκεκριμένου ιδρύματος απετέλεσε αναγκαιότητα εφαρμογής των σχετικών δεσμευτικών κοινοτικών αποφάσεων (Commission, 1991). Επιπλέον, σήμερα η παροχή εξ αποστάσεως εκπαίδευσης σε παγκόσμιο επίπεδο συνδέεται με την προσπάθεια ενσωμάτωσης και αποδοτικής αξιοποίησης των ΤΠΕ (Goho et al., 2003 - Gray, 2004). Στο ΕΑΠ αναπτύσσονται και προωθούνται ειδικές εκπαιδευτικές πρακτικές, που λαμβάνουν υπόψη τις σύγχρονες τεχνολογικές εξελίξεις, μέσω των οποίων επιδιώκεται, ακριβώς, η προσέγγιση και στήριξη των ενηλίκων φοιτητών του ιδρύματος.

Στόχος της ερευνητικής αυτής εργασίας είναι η ανίχνευση και ανάλυση των εκπαιδευτικών πρακτικών, που αναπτύσσονται στα πλαίσια του ΕΑΠ, για την παροχή εξ αποστάσεως εκπαίδευσης με τη χρήση και πιθανή ενσωμάτωση των ΤΠΕ στην εκπαιδευτική διαδικασία. Πιο συγκεκριμένα, στην εργασία αυτή θα αξιοποιήσουμε το θεωρητικό σχήμα του Basil Bernstein όσον αφορά στις ιδέες του περί ταξινόμησης, περιχάραξης και διαμόρφωσης των

παιδαγωγικών πρακτικών. Οι θεωρητικές αυτές απόψεις άνοιξαν νέους δρόμους στην κοινωνιολογική προσέγγιση και ανάλυση της εκπαιδευτικής γνώσης και των συνακόλουθων εκπαιδευτικών πρακτικών φωτίζοντας τις διαδικασίες, που εκτυλίσσονται στο εσωτερικό των διαφόρων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων – οργανισμών (Σολομών, 1991 – Φραγκουδάκη, 1997). Πρόκειται για ένα θεωρητικό σχήμα, που υιοθετείται από πολλές σχετικές επιστημονικές εργασίες (Βλ. ενδεικτικά: Morais et al., 2001 – Sadovnik, 2001).

2. Εκπαιδευτική πολιτική - Εκπαιδευτικές πρακτικές και νέες τεχνολογίες

Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 2000 στην περίπτωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε.) η προσπάθεια εφαρμογής της θεωρίας του τεχνολογικού λειτουργισμού ανιχνεύεται μέσα από την εκπόνηση και προώθηση της πρωτοβουλίας eLearning. Η τελευταία αποτελεί υλοποίηση των αποφάσεων του Συμβουλίου κορυφής της Λισσαβόνας, όπου η εκπαίδευση έρχεται στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος και προβάλλεται ως εκείνος ο παράγοντας, που μπορεί να συμβάλει στην οικονομική ανάπτυξη της Ένωσης και την οικονομική της κυριαρχία σε παγκόσμιο επίπεδο. Γεγονός, που προσδοκείται ότι θα δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για ευρύτερες θετικές εξελίξεις στο εσωτερικό των κρατών μελών συμβάλλοντας παράλληλα στην επίτευξη μεγαλύτερης κοινωνικής συνοχής (Commission, 2000). Πιο συγκεκριμένα, αναγνωρίζεται ο ειδικός ρόλος της εκπαίδευσης για την ανάπτυξη της «κοινωνίας της γνώσης» μέσα από την απαραίτητη χρήση και αξιοποίηση των ΤΠΕ και τη συνακόλουθη διαμόρφωση της παιδαγωγικής – διδακτικής πράξης στο εσωτερικό των διαφόρων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων (Commission, 2001 και 2002). Συνεπώς, από την πλευρά της Ένωσης προβάλλεται ως απαραίτητο βήμα η αναγκαιότητα «προσαρμογής των ευρωπαϊκών συστημάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης» με την ανάπτυξη δεξιοτήτων από τους πολίτες στο χειρισμό των ΤΠΕ προκειμένου να εξυπηρετηθεί ο στόχος της κάλυψης των αναγκών της αγοράς εργασίας και της νέας οικονομίας, που βασίζεται στην αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών (Απόφαση ΕΚ 2318/2003).

Όσον αφορά στη μεθοδολογία για την εκπόνηση ευρωπαϊκών εκπαιδευτικών πολιτικών αξιοσημείωτη είναι η τακτική της Ένωσης, που υιοθετεί την πρακτική των «οδηγίων». Αυτές είναι, μεν, δεσμευτικές για τις ευρωπαϊκές κυβερνήσεις ωστόσο στις τελευταίες αφήνεται ο τρόπος και η τακτική για τη νομική τους κατοχύρωση και την εφαρμογή τους. Έτσι, η Ένωση κατορθώνει να φαίνεται ως λιγότερο παρούσα όσον αφορά στη διαμόρφωση των εκπαιδευτικών πραγμάτων των χωρών μελών, απ' ό,τι πραγματικά είναι αμβλύνοντας τις αντιδράσεις και κατευνάζοντας τα εχθρικά αντανακλαστικά των ευρωπαίων πολιτών (Σταμέλος, 2000: 17). Σήμερα, ως πρωταρχικής σημασίας για την Ε.Ε. προβάλλει η επιδίωξη για τη δημιουργία μέχρι το έτος 2010 μιας ανταγωνιστικής διευρωπαϊκής αγοράς εκπαιδευτικών και ερευνητικών υπηρεσιών, που θα λειτουργεί με ιδιωτικοοικονομικά κριτήρια σύμφωνα με τα πρότυπα της δια βίου εκπαίδευσης. Απώτερος στόχος του εγχειρήματος αυτού είναι η εξυπηρέτηση των αναγκών της ευρωπαϊκής οικονομίας και η δημιουργία ενός ανταγωνιστικού τριτοβάθμιου εκπαιδευτικού συστήματος με παγκόσμια απήχηση (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2002). Συνεπώς, μέσα από τις συγκεκριμένες δράσεις της Ε.Ε. επιδιώκεται η διαμόρφωση ενός ευρωπαϊκού εκπαιδευτικού χώρου έρευνας, που να είναι αντίστοιχος με τον ευρωπαϊκό οικονομικό χώρο (Gordon, 1999 – Τσαούσης, 2000). Στο πλαίσιο αυτό κινείται και η διαδικασία της Μπολόνια, που προωθεί τη δημιουργία ενός Ευρωπαϊκού Χώρου Ανώτατης Εκπαίδευσης προσδοκώντας ότι έτσι η Ευρώπη θα κατορθώσει να ανταγωνιστεί με επιτυχία τις ΗΠΑ όσον αφορά στην προσέλκυση φοιτητών από άλλες ηπείρους και κυρίως από την Ασία (Σταμέλος & Βασιλόπουλος, 2004: 37).

Η εικόνα που τείνει ή επιδιώκεται να διαμορφωθεί στην περίπτωση της ευρωπαϊκής τριτοβάθμιας εκπαίδευσης αποδίδεται με σαφήνεια από τον Bernstein, που υποστηρίζει (1991: 146) ότι «τα πανεπιστημιακά συστήματα σήμερα στρατεύονται όλο και περισσότερο σε έναν αγώνα γύρω από το τι πρέπει να μεταδίδεται, την αυτονομία μετάδοσης, τους όρους απασχόλησης αυτών που μεταδίδουν και τις διαδικασίες αξιολόγησης των δεκτών». Προωθείται, λοιπόν, η σύνδεση της επιστημονικής γνώσης με τις ανάγκες της αγοράς εργασίας. Γεγονός που ενισχύεται κι από τη συμφωνία GATS του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου, που υπογράφηκε με τη συμμετοχή της Ε.Ε., και που ουσιαστικά εμπορευματοποιεί το θεσμό της εκπαίδευσης. Έτσι, η παροχή εκπαιδευτικών υπηρεσιών θεωρείται ως εμπορεύσιμο είδος, γεγονός που οδηγεί στην ένταξη της εκπαίδευσης στη σφαίρα της απόλυτης οικονομικής δραστηριότητας με ορατό επιδιωκόμενο αποτέλεσμα την απώλεια του κοινωνικοποιητικού και πολιτισμικού ρόλου του σχολείου (Σταμέλος & Βασιλόπουλος, 2004: 38). Δηλαδή πρόκειται για τη διαμόρφωση μιας παιδαγωγικής πρακτικής που είναι «προσανατολισμένη στην αγορά» και που «απορρέει από τα πλαίσια της οικονομικής αποδοτικής (*cost efficient*) εκπαίδευσης, η οποία υποτίθεται ότι προάγει εφαρμόσιμες δεξιότητες, αντιλήψεις και τεχνολογία σε μια εποχή ευρείας και χρόνιας ανεργίας των νέων» (Bernstein, 1991: 146). Συνεπώς, στο νέο μεταβιομηχανικό περιβάλλον έρχεται, στο προσκήνιο η χρήση και η ενσωμάτωση των ΤΠΕ στην εκπαιδευτική διαδικασία, γεγονός που επηρεάζει τόσο τη «γνώση» αυτή καθ' εαυτή όσο και τις πρακτικές μετάδοσής της.

Η γνώση που παρέχεται από τους διάφορους εκπαιδευτικούς φορείς θεωρείται ως κοινωνικά κατασκευασμένη και κοινωνικά και ιδεολογικά εξαρτημένη (Bernstein, 1991 – Λάμνιας & Τσατσαρώνη, 1998-1999). Αυτή συνδέεται άμεσα με την επιλογή συγκεκριμένων παιδαγωγικών θεωριών από την πλευρά των διαφόρων κοινωνικών - επιστημονικών ομάδων, που την παράγουν, τη διαμορφώνουν και την προωθούν. Πρόκειται για παιδαγωγικές θεωρίες που, σε μεγάλο βαθμό, βρίσκονται σε αντιστοιχία με τις ιδεολογικές και θεωρητικές απόψεις - τοποθετήσεις των συγκεκριμένων ομάδων (Bernstein, 1996, 1998, 2000 – Λάμνιας, 2002). Η διαμόρφωση των παιδαγωγικών πρακτικών εξαρτάται από τις έννοιες της ταξινόμησης (*classification*) και της περιχάραξης (*framing*), που με τη σειρά τους συνδέονται με τις έννοιες της εξουσίας και του κοινωνικού ελέγχου (Bernstein, 1998, 2000). Σημειωτέον, ότι η ταξινόμηση και η περιχάραξη μπορεί να κινούνται με κάποια σχετική ανεξαρτησία όσον αφορά στη συμβολή τους στη διαμόρφωση των παιδαγωγικών πρακτικών στην περίπτωση των διαφόρων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων (Bernstein, 1996:102).

Πιο συγκεκριμένα, η έννοια της ταξινόμησης περιγράφει τους όρους σύμφωνα με τους οποίους οι σχέσεις εξουσίας μετασχηματίζονται σε εξειδικευμένους λόγους - κανόνες - περιεχόμενα. Δηλαδή, σύμφωνα με αυτό το θεωρητικό σχήμα, οι σχέσεις εξουσίας δημιουργούν, νομιμοποιούν και αναπαράγουν τα σύνορα μεταξύ διαφόρων κατηγοριών (κοινωνικών ομάδων, λόγων, θεσμών, γνωστικών περιεχομένων, ιεραρχιών και πολιτικών) (Bernstein, 1996 και 1998). Επομένως, η έννοια της ταξινόμησης αναφέρεται στον προσδιορισμό των σχέσεων μεταξύ των διαφόρων κατηγοριών παρά στον προσδιορισμό των χαρακτηριστικών των ίδιων των κατηγοριών (Bernstein, 1996: 101). Όπου η ταξινόμηση είναι ισχυρή, υπάρχει υψηλό επίπεδο μόνωσης μεταξύ των κατηγοριών, των λόγων - κανόνων (περιεχομένων γνώσης) και των διαφόρων παραγόντων που εμπλέκονται για τη διαμόρφωση και προώθηση των διαφόρων προγραμμάτων σπουδών (Bernstein, 1996: 20). Όταν έχουμε, δηλαδή, ισχυρή ταξινόμηση τότε τα γνωστικά αντικείμενα, που διδάσκονται, διακρίνονται απολύτως και με σαφήνεια μεταξύ τους. Γεγονός που με τη σειρά του επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό και την υφή των σχέσεων και της αλληλεπίδρασης μεταξύ των διδασκόντων.

Η περιχάραξη αναφέρεται: α) στη φύση του ελέγχου όσον αφορά στη ρύθμιση της κοινωνικής συμπεριφοράς κατά την επικοινωνία, και β) τη δυνατότητα επιλογής ή όχι όσον αφορά στη σειρά – αλληλουχία, την οργάνωση, το βηματισμό μετάδοσης της γνώσης, όπως και τα κριτήρια για την αξιολόγησή της (Bernstein, 1991, 1996). Η περιχάραξη, λοιπόν, αποτελεί την έννοια διαίεσου της οποίας οι αρχές κοινωνικού ελέγχου μετασχηματίζονται σε συγκεκριμένες παιδαγωγικές σχέσεις (Bernstein, 1996: 3). Ο Bernstein περιγράφει την περιχάραξη ως το αποτέλεσμα δύο μορφών λόγων – κανόνων (discourses): των διδακτικών κανόνων (instructional discourse) και των ρυθμιστικών λόγων - κανόνων (regulative discourse), που συνδέονται μεταξύ τους με τέτοιο τρόπο ώστε οι διδακτικοί κανόνες προσδιορίζονται και εξαρτώνται από τους ρυθμιστικούς (Bernstein, 1996: 28). Οι ρυθμιστικοί κανόνες αναφέρονται στις σχέσεις εξουσίας που υπάρχουν σε κάθε στάδιο της παιδαγωγικής σχέσης. Έτσι, όταν οι ιεραρχικές σχέσεις (είτε μεταξύ διδασκόντων σε ένα εκπαιδευτικό ίδρυμα είτε μεταξύ διδασκόντων – διδασκόμενων) είναι ορατές τότε έχουμε ισχυρή περιχάραξη. Αντίθετα, όταν οι ιεραρχικές σχέσεις δεν είναι τόσο ορατές, όπως ενδεχομένως μπορεί να συμβαίνει με την περίπτωση ενός ανοικτού ιδρύματος όπου ο διδάσκων διαδραματίζει ταυτόχρονα και ένα συμβουλευτικό – υποστηρικτικό για το φοιτητή ρόλο, τότε η περιχάραξη είναι ασθενέστερη. Οι διδακτικοί κανόνες αναφέρονται στον τρόπο μετάδοσης της γνώσης και προσδιορίζονται από (Bernstein, 1991, 1996): α) τους κανόνες διαδοχής (οργάνωση της αλληλουχίας των εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων, που φανερώνει το τι προηγείται και το τι ακολουθεί), β) το βηματισμό (χρόνος για την επεξεργασία ενός θέματος – ρυθμός διδασκαλίας), και γ) τους κανόνες κριτηρίων (προσδιορισμός του τι είναι θεμιτή ή αθέμιτη επικοινωνία – κοινωνική σχέση και διατύπωση ρητών μορφών και κριτηρίων αξιολόγησής της). Όταν στην περίπτωση ενός ιδρύματος που παρέχει εκπαίδευση από απόσταση η περιχάραξη είναι ισχυρή τότε οι διδακτικοί κανόνες έχουν προσδιοριστεί με ακρίβεια, γεγονός που συνεπάγεται την ύπαρξη αυστηρών χρονοδιαγραμμάτων σπουδών και κανόνων μελέτης, τους οποίους ο φοιτητής καλείται να τηρήσει και να εφαρμόσει με μεγάλη σχολαστικότητα προκειμένου να μπορέσει να ολοκληρώσει τις σπουδές του.

Οι αρχές της ταξινόμησης και της περιχάραξης, που έχουν υιοθετηθεί και εφαρμόζονται από ένα εκπαιδευτικό ίδρυμα προσδιορίζουν με τη σειρά τους και τον τύπο και τη μορφή των εκπαιδευτικών πρακτικών, που αναπτύσσονται στο εσωτερικό του. Και μιλώντας για εκπαιδευτικές πρακτικές αναφερόμαστε σε τρεις συγκεκριμένους παράγοντες (Bernstein, 1991, 1996, 2000): α) το περιεχόμενο της γνώσης, β) τον τρόπο έγκυρης μετάδοσης της γνώσης (παιδαγωγική), και γ) τον έλεγχο του εάν τελεσφόρησε η μαθησιακή διαδικασία από την πλευρά του διδασκόμενου (αξιολόγηση).

Στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση κυρίαρχος είναι ο ρόλος του εκπαιδευτικού – διδακτικού υλικού για τη μετάδοση της γνώσης. Όπως επισημαίνει ο Rowntree (1994), ένα επιτυχημένο σχετικό εκπαιδευτικό πακέτο περιέχει έναν δάσκαλο σε ετοιμότητα. Έτσι, μόλις ο μαθητής ανοίξει το εκπαιδευτικό υλικό για να μελετήσει τότε ο δάσκαλος αυτός ενεργοποιείται προκειμένου να τον βοηθήσει νά μάθει. Η δημιουργία των εξ αποστάσεως εκπαιδευτικών πακέτων προωθείται μέσα από μια διαδικασία αναπλαισίωσης του πρωτογενούς πλαισίου παραγωγής της επιστημονικής γνώσης για τη συγκρότηση της εξ αποστάσεως παιδαγωγικής επιστημονικής γνώσης. Δηλαδή η διαμόρφωση των διαφόρων εκπαιδευτικών πακέτων γίνεται μέσα από μια διαδικασία επιλογής από το σύνολο της επιστημονικής γνώσης, που αναφέρεται σε ένα συγκεκριμένο γνωστικό αντικείμενο, της γνώσης εκείνης που θεωρείται από τους υπεύθυνους φορείς του εξ αποστάσεως ιδρύματος ως ενδιαφέρουσα και κατάλληλη να μεταδοθεί στους φοιτητές. Βέβαια, οι συγκεκριμένοι υπεύθυνοι προκειμένου να προβούν στη διαμόρφωση των διαφόρων

εκπαιδευτικών πακέτων και τη χάραξη της γενικότερης εκπαιδευτικής πολιτικής του εξ αποστάσεως ιδρύματος υιοθετούν κάποιο από τα υπάρχοντα και αποδεκτά από την επιστημονική κοινότητα «παιδαγωγικά επιστημολογικά εννοιολογικά συστήματα» (ΠΕΕΣ). Δηλαδή μιλώντας για τα ΠΕΕΣ εννοούμε τα έγκυρα και αποδεκτά από την επιστημονική κοινότητα θεωρητικά επιστημολογικά σχήματα, που μπορούν να δώσουν το θεωρητικό υπόβαθρο για την προσέγγιση, ερμηνεία ή και νομιμοποίηση των εξεταζόμενων εκπαιδευτικών πολιτικών και παιδαγωγικών πρακτικών (Λάμνιαν, 2002). Η επιλογή στοιχείων – δεδομένων από ένα ή περισσότερα ΠΕΕΣ εξαρτάται από τη στοχοθεσία και τους γενικότερους ή/και ειδικότερους θεωρητικούς κι επιστημονικούς προσανατολισμούς του εξ αποστάσεως ιδρύματος. Σημειωτέον, ότι (Λάμνιαν, Τσατσαρώνη, 1998-1999): α) από καθένα από τα υπάρχοντα κι αποδεκτά από την επιστημονική κοινότητα ΠΕΕΣ (εμπειρικής, ερμηνευτικής ή κριτικής παιδαγωγικής) αναδύονται διαφορετικές ή/και ανταγωνιστικές παιδαγωγικές θεωρητικές απόψεις, β) το ΠΕΕΣ, που υιοθετείται επηρεάζει τις διαδικασίες ανακάλυψης της γνώσης και τις εκπαιδευτικές πρακτικές σε ένα συγκεκριμένο εκπαιδευτικό ίδρυμα. Και γ) όσον αφορά στον τρόπο λειτουργίας ενός εκπαιδευτικού ιδρύματος είναι δυνατή η επισήμανση στοιχείων από διάφορα ΠΕΕΣ. Στις ημέρες μας υφίσταται η κυριαρχία των ατομοκεντρικών παιδαγωγικών θεωριών (Λάμνιαν, 2002). Μάλιστα, όσον αφορά στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση φαίνεται ότι υιοθετούνται στοιχεία τόσο από το κυρίαρχο ΠΕΕΣ της εμπειρικής παιδαγωγικής όσο κι από το ΠΕΕΣ της ερμηνευτικής παιδαγωγικής. Το τελευταίο εμφανίζεται ως πιο προοδευτικό με κύρια χαρακτηριστικά (Bernstein, 1991): α) την ευελιξία του παιδαγωγικού περιβάλλοντος και της διαδικασίας απόκτησης της γνώσης. Και β) την υιοθέτηση μιας μαθητοκεντρικής – φιλελεύθερης παιδαγωγικής θεωρίας με ενστερνισμό των σύγχρονων απόψεων της εξελικτικής και της γνωστικής ψυχολογίας.

3. Ερευνητικά ερωτήματα:

Στην εργασία αυτή θα μας απασχολήσει η απάντηση των εξής ερευνητικών ερωτημάτων:

- Με ποιο τρόπο οικοδομούνται στο ΕΑΠ οι εκπαιδευτικές πρακτικές για την παροχή εκπαίδευσης από απόσταση; Δηλαδή με ποιο τρόπο οικοδομούνται και διαμορφώνονται σε αυτό: α) Η επιστημονική γνώση, β) Οι διδακτικές πρακτικές, και γ) Οι πρακτικές αποτίμησης της μαθησιακής διαδικασίας.
- Ποια παιδαγωγικά επιστημολογικά εννοιολογικά συστήματα υιοθετούνται για την προώθηση των εκπαιδευτικών πρακτικών στο ΕΑΠ;
- Ποιος είναι ο ρόλος των νέων τεχνολογιών και σε ποιο βαθμό αυτές ενσωματώνονται στη διαδικασία λειτουργίας του ιδρύματος και την παροχή σπουδών από απόσταση;

4. Μεθοδολογία:

Στην παρούσα εργασία θα χρησιμοποιηθεί η ποιοτική ανάλυση περιεχομένου για την προσέγγιση των πηγών της έρευνας και τα ευρήματά μας θα κατηγοριοποιηθούν στις εξής περιπτώσεις:

- Η επιστημονική γνώση και το περιεχόμενό της.
- Διδακτικές πρακτικές μετάδοσης της γνώσης και η αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών.
- Αξιολόγηση της μαθησιακής διαδικασίας και χρήση - αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών.

Οι πηγές της ερευνητικής αυτής εργασίας είναι:

- α) Τα Πρακτικά των συνεδριάσεων της Διοικούσας Επιτροπής (Δ.Ε.) του ΕΑΠ για το χρονικό διάστημα από τη σύστασή της (30-10-1995) μέχρι και την ψήφιση του νόμου 2552/1997, με τον οποίο προσδιορίζεται ο τρόπος οργάνωσης και λειτουργίας του ιδρύματος.

Επικεντρώνουμε το ενδιαφέρον μας στα συγκεκριμένα Πρακτικά, διότι η συμβολή της Δ.Ε. της συγκεκριμένης περιόδου υπήρξε καθοριστική τόσο για την ακαδημαϊκή ανάπτυξη και τη δημιουργία των υποδομών του ΕΑΠ όσο και για τη διαμόρφωση του προαναφερθέντος νόμου (Λυκουργιώτης, 1998). Επίσης, κατά την τριετία 1995-1997 προσδιορίζεται η επιστημονική φυσιογνωμία του ΕΑΠ και λαμβάνονται εξαιρετικά σημαντικές αποφάσεις με βάση τις οποίες το ίδρυμα εξακολουθεί σήμερα να λειτουργεί.

β) Τα διάφορα θεσμικά κείμενα – εκδόσεις, σε έντυπη και ηλεκτρονική μορφή, που αναφέρονται στην οργάνωση, την πολιτική, την ακαδημαϊκή ανάπτυξη και τον τρόπο παροχής σπουδών από το ΕΑΠ, και

γ) Οι πληροφορίες που με επίσημο τρόπο παρέχονται από το site του ιδρύματος από την ίδρυσή του μέχρι σήμερα και οι οποίες έχουν καταγραφεί από τους ερευνητές.

5. Αποτελέσματα - Συζήτηση:

Από τη μελέτη του υλικού της έρευνάς μας προέκυψαν τα ακόλουθα κατά κατηγορία ανάλυσης ευρήματα:

5.1 Επιστημονική γνώση – Σπουδές

Από την πρώτη στιγμή λειτουργίας της Δ.Ε. του ΕΑΠ, αμέσως μετά τη σύστασή της, ο προβληματισμός περιστράφηκε στο γενικότερο προσανατολισμό, που πρέπει να έχει το ίδρυμα, γεγονός που θα οδηγούσε και στην εκπόνηση συγκεκριμένων προγραμμάτων σπουδών. Έτσι, στην υπ' αριθ. 6/5-1-1996 συνεδρίαση της Δ.Ε. αποφασίστηκε η ανάθεση σε τριμελή επιτροπή της εκπόνησης ενός πρώτου σχεδίου για την ακαδημαϊκή ανάπτυξη του ιδρύματος. Οι βασικές προτάσεις της επιτροπής αυτής, όσον αφορά στον προσανατολισμό των σπουδών του ΕΑΠ, που απηχούσαν τις απόψεις τόσο μελών της Δ.Ε. όσο και προσκεκλημένων στις συνεδριάσεις της ειδικών επιστημόνων, συνοψίζονται στα εξής (Πρακτικό 7/25-1-1996 Δ.Ε. του ΕΑΠ): α) το ΕΑΠ καλείται να καλύψει τις υπάρχουσες πραγματικές εκπαιδευτικές και επιμορφωτικές ανάγκες στην Ελλάδα, β) να δοθούν σπουδές σε γνωστικά αντικείμενα με πρωτοποριακό από επιστημονικής και τεχνολογικής άποψης χαρακτήρα, γ) να θεσπιστούν Θεματικές Ενότητες (Θ.Ε.) σπουδών με κριτήριο: την οικονομική ανάπτυξη σε σχέση με την απασχόληση και την αγορά εργασίας, την κοινωνική και πολιτισμική ανάπτυξη του τόπου, τη διεθνή θέση της Ελλάδας και των αναγκών – προσέγγισης του απόδημου Ελληνισμού. Και δ) στην πρώτη φάση της ανάπτυξης του ΕΑΠ να δοθεί προτεραιότητα στην εκπαίδευση εκπαιδευτικών, στελεχών διοίκησης του δημοσίου ή ιδιωτικού τομέα, στελεχών μικρομεσαίων επιχειρήσεων, στελεχών κοινωνικής πρόνοιας και στελεχών της τοπικής αυτοδιοίκησης. Συνεπώς, με βάση τις προτάσεις αυτές, που υιοθετήθηκαν στη συνέχεια από τη Δ.Ε. (βλ. Πρακτικό 9/7-3-1996) συνάγεται ότι μέσα από το ΕΑΠ επιδιώκεται να δοθεί επιστημονική γνώση προσανατολισμένη στις ανάγκες της αγοράς εργασίας, αλλά και σε τομείς που έχουν ζήτηση, όπως είναι η περίπτωση των εκπαιδευτικών.

Εξάλλου, η επιχειρηματολογία, που εκφράστηκε από την πλευρά της Δ.Ε. του ΕΑΠ όσον αφορά στις προσδοκίες από τη λειτουργία του ιδρύματος, κινείται στο πλαίσιο της θεωρίας του ανθρώπινου κεφαλαίου και εστιάζεται, κυρίως, στις ακόλουθες βασικές θέσεις: α) το ΕΑΠ θα συμβάλλει στην αύξηση των πτυχιούχων στη χώρα μας. Μια εξέλιξη που αναμένεται να βοηθήσει την ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας. Και τούτο διότι όπως δείχνουν τα δεδομένα για την ανταγωνιστικότητα της οικονομίας σε διεθνές επίπεδο επιχειρείται η σύνδεση της οικονομίας με την τριτοβάθμια εκπαίδευση, γεγονός που συνεπάγεται την αύξηση του

Α.Ε.Π. σε χώρες με υψηλό ποσοστό πτυχιούχων (Πρακτικό: 14/11-9-1996), β) ο σχεδιασμός και η οργάνωση των προγραμμάτων σπουδών του ΕΑΠ θα πρέπει να γίνει σε συνάρτηση με την αναπτυξιακή προσπάθεια της χώρας και την προώθηση της δια βίου εκπαίδευσης. Διότι, έτσι, το ίδρυμα θα συμβάλλει με τη σειρά του στη λύση των σοβαρών και μακροχρόνιων προβλημάτων της οικονομίας και στην προώθηση του στόχου της αύξησης της παραγωγής (Πρακτικό: 18/11-12-1996). Και γ) το ΕΑΠ επειδή μπορεί να προσαρμόζεται στις ανάγκες της οικονομίας και της κοινωνίας θα συνεισφέρει στην κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη της Ελλάδας (Πρακτικό: 18/11-12-1996). Η δυνατότητα προσαρμογής του ΕΑΠ στις σύγχρονες απαιτήσεις θεωρείται ως εύκολο εγχείρημα. Και τούτο διότι βασική λειτουργική μονάδα του ιδρύματος είναι η Θεματική Ενότητα (module), που καλύπτει πλήρως ένα γνωστικό αντικείμενο σε προπτυχιακό ή μεταπτυχιακό επίπεδο και αντιστοιχεί σε 3 – 4 εξαμηνιαία μαθήματα ενός συμβατικού πανεπιστημίου (Πρακτικό: 9/7-3-1996). Επιπλέον, η κατάργηση Θ.Ε., που παύουν να παρουσιάζουν ενδιαφέρον, ή η ίδρυση νέων ανάλογα με τις σύγχρονες ανάγκες γίνεται σχετικά εύκολα και αποτελεί ευέλικτη πράξη, που μπορεί να διατηρήσει το ΕΑΠ στην επικαιρότητα (Λυκουργιώτης, 1998). Σημειώτεον, ότι η ανανέωση των παραδοσιακών πανεπιστημίων, που βασίζουν τη λειτουργία τους στα διάφορα Τμήματα σπουδών, είναι μια αρκετά δύσκολη υπόθεση σε σύγκριση με το ΕΑΠ. Συνεπώς, το ΕΑΠ εμφανίζεται ως ένα σύγχρονο και ευέλικτο ευρωπαϊκό τριτοβάθμιο ίδρυμα, που ακολουθεί σε γενικές γραμμές τις οργανωτικές αρχές του Βρετανικού Open University και προάγει την εκπαίδευση από απόσταση στην Ελλάδα. Αλλωστε κατά την ανάπτυξη του ιδρύματος λήφθηκαν υπόψη οι διάφορες κοινοτικές οδηγίες σχετικά με την προώθηση της δια βίου εκπαίδευσης, γι' αυτό και το ΕΑΠ χρηματοδοτήθηκε από την Ε.Ε. με εξαιρετικά υψηλά χρηματικά ποσά (Πρακτικά: 1/7-11-1995, 14/11-9-1996, 17/15-11-1996, 20/30-12-1996 όπου γίνεται λόγος για χρηματοδότηση του ΕΑΠ από την ΕΕ με 3 δις, και 22/19-2-1997). Αλλωστε, από την πλευρά της Δ.Ε. του ΕΑΠ υπήρξε συστηματική προσπάθεια ώστε να εντάξει την ανάπτυξη, την οργάνωση και τη λειτουργία του ιδρύματος στις ευρωπαϊκές δράσεις και να απορροφήσει κοινοτικούς πόρους από το Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξη και άλλα ευρωπαϊκά προγράμματα, όπως τα Σωκράτης, Leonardo και Lingua (Πρακτικά: 14/11-9-1996, 16/22-10-1996, 17/15-11-1996, 22/19-2-1997).

Οι βασικές προϋποθέσεις, που τέθηκαν από το σχέδιο ακαδημαϊκής ανάπτυξης του ΕΑΠ για την έγκριση και ανάπτυξη Θ.Ε. και προγραμμάτων σπουδών είναι (Πρακτικό: 9/7-3-1996):

- Η συμβατότητα του αντικειμένου με την εξ αποστάσεως διδασκαλία.
- Η μορφωτική, η αναπτυξιακή ή η εθνική αναγκαιότητα.
- Η αποφυγή αλληλοεπικάλυψης με κύκλους σπουδών των ελληνικών ΑΕΙ ή ΤΕΙ.
- Η ανάπτυξη σχετικού εκπαιδευτικού υλικού και υλικού αξιολόγησης από ξένα πανεπιστήμια, που έχουν διακριθεί στην εξ αποστάσεως διδασκαλία.
- Η νεότεριότητα του αντικειμένου, που πρέπει να συμβαδίζει με την εξέλιξη της επιστήμης και της τεχνολογίας.
- Η διεπιστημονικότητα με την προοπτική μια Θ.Ε. να μπορεί να ενταχθεί σε διάφορα προγράμματα σπουδών. Για παράδειγμα, η Θ.Ε. «Ελληνική Ιστορία» εντάσσεται στα προπτυχιακά προγράμματα Ελληνικός Πολιτισμός και Ευρωπαϊκός Πολιτισμός.

Επιδίωξη της Δ.Ε. του ΕΑΠ ήταν η ταχεία έναρξη παροχής προγραμμάτων σπουδών από το ακαδημαϊκό έτος 1998-1999 και εξής. Για το λόγο αυτό ανατέθηκε σε συνεργαζόμενους επιστήμονες η ανίχνευση της ύπαρξης σε πανεπιστήμια του εξωτερικού κατάλληλου εκπαιδευτικού υλικού για διδασκαλία από απόσταση. Επίσης, στάλθηκε διερευνητική επιστολή σε ξένα ΑΕΙ, που μπορεί να είχαν αναπτύξει εξ αποστάσεως εκπαιδευτικό υλικό, προκειμένου αυτό να

αξιολογηθεί και να αγοράσει ώστε να ξεκινήσει, σε πρώτη φάση, το μεταπτυχιακό πρόγραμμα σπουδών στην Αγγλική γλώσσα (Πρακτικό: 10/21-3-1996). Η προσπάθεια αυτή (στην περίπτωση του συγκεκριμένου μεταπτυχιακού προγράμματος οδήγησε στην αγορά εκπαιδευτικού υλικού από το πανεπιστήμιο του Μάντσεστερ (Πρακτικό: 18/11-12-1996). Η πρακτική της αγοράς από το εξωτερικό και μεταφοράς στο ΕΑΠ έτοιμων πακέτων εξ αποστάσεως επιστημονικής γνώσης συνεχίστηκε από το ίδρυμα. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν οι περιπτώσεις της Θ.Ε. «Εξέλιξη του παιδιού στο Κοινωνικό Περιβάλλον» και των προγραμμάτων σπουδών «Ισπανική Γλώσσα και φιλολογία» (προπτυχιακό) και «Γαλλική Γλώσσα» (μεταπτυχιακό). Πρόκειται για τη μεταφορά στην Ελλάδα αναπλαισιωμένης επιστημονικής γνώσης με βάση αυστηρά κριτήρια επιστημονικής εγκυρότητας, που, όσον αφορά στην επιστημονική της εξειδίκευση, καθορίζεται και προσδιορίζεται, επίσης, από αυστηρά πλαίσια, που ρυθμίζουν την ισχύ των συνόρων όσον αφορά στα συγκεκριμένα γνωστικά αντικείμενα (ισχυρή ταξινόμηση). Και, εδώ έχουμε την επίδραση του ΠΕΕΣ της εμπειρικής παιδαγωγικής καθώς πρόκειται για τη μεταφορά έτοιμων πακέτων εξ αποστάσεως επιστημονικής γνώσης (Λάμνιας, 2002).

Το μεγαλύτερο μέρος του εκπαιδευτικού υλικού του ΕΑΠ δημιουργήθηκε από την αρχή, μετά από προκήρυξη στον ημερήσιο τύπο, από συνεργαζόμενη ομάδα ειδικών. Σε αυτή συμμετείχαν (Ματράλης, 1998): α) ο συγγραφέας, που οφείλει να συγγράψει το υλικό του ακολουθώντας συγκεκριμένες προδιαγραφές από την άποψη της μορφής και του περιεχομένου, β) ο Ακαδημαϊκός Υπεύθυνος του Προγράμματος Σπουδών, που είχε συμβάλει και στην εκπόνηση του σχεδίου αναπλαισίωσης για τη συγκρότηση της εξ αποστάσεως παιδαγωγικής επιστημονικής γνώσης, και ο κριτικός αναγνώστης, που έλεγχαν τα κείμενα του συγγραφέα από την άποψη της επιστημονικής ποιότητας και επάρκειας του δημιουργούμενου υλικού, και γ) ο ειδικός στην εκπαίδευση από απόσταση, που εξέταζε εάν το κείμενο του συγγραφέα ήταν γραμμένο σύμφωνα με τις αρχές της εξ αποστάσεως διδασκαλίας και της εκπαίδευσης ενηλίκων, στοχεύοντας, έτσι, στη δημιουργία κατάλληλου για σπουδές από απόσταση υλικού. Σημειώτεον, ότι στη συγκεκριμένη ομάδα ειδικών υπήρχαν αυστηρά καθορισμένες αρμοδιότητες και πλαίσια λειτουργίας εντός των οποίων όφειλαν όλοι να κινηθούν. Συνεπώς, όσον αφορά στην οικοδόμηση της εξ αποστάσεως παιδαγωγικής επιστημονικής γνώσης με τη δημιουργία από την αρχή εκπαιδευτικού υλικού από το ΕΑΠ επισημαίνουμε την ύπαρξη: α) αυστηρής ταξινόμησης, καθώς έχουμε τη συγγραφή υλικού με βάση αυστηρές προδιαγραφές και την εμπλοκή ειδικών επιστημόνων στο γνωστικό αντικείμενο γεγονός, που διασφαλίζει την επιστημονική εγκυρότητα και αξιοπιστία του υλικού αυτού, β) αυστηρής περιχάραξης διότι οι σχέσεις και τα πλαίσια συνεργασίας της συνεργαζόμενης ομάδας ειδικών είναι αυστηρά καθορισμένα και όλοι εργάζονται με βάση συγκεκριμένους γνωστούς και απαράβατους κανόνες. Εδώ οφείλουμε να επισημάνουμε την ακύρωση συμβάσεων από το ΕΑΠ για διάφορους συγγραφείς, που αδυνατούσαν να προσαρμόσουν το συγγραφικό τους έργο στις προδιαγραφές που είχαν τεθεί. Και γ) την επιρροή του ΠΕΕΣ της ερμηνευτικής παιδαγωγικής όσον αφορά στη δημιουργία εξ αποστάσεως εκπαιδευτικού υλικού λαμβάνοντας υπόψη τις αρχές της γνωστικής ψυχολογίας και της εκπαίδευσης ενηλίκων. Τα ευρήματά μας αυτά ενισχύουν τα δεδομένα της έρευνας των Δημόπουλου, Κουλαϊδή και Σκλαβενίτη (2001) που μελέτησαν το εκπαιδευτικό υλικό της Θ.Ε. «Ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση» και κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι αυτό χαρακτηρίζεται από την αυστηρή ταξινόμηση και περιχάραξη του περιεχομένου του.

Εξάλλου, στο ΕΑΠ υφίσταται η αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών για την παραγωγή της επιστημονικής γνώσης καθώς το εκπαιδευτικό πακέτο διδακτικού υλικού μπορεί να περιλαμ-

βάνει κασέτες ήχου, βίντεο, cd-rom και εκπαιδευτικό λογισμικό (Πρακτικό: 1:7-11-1995). Επίσης, προβλέπεται η αξιοποίηση της τεχνολογίας με τη δημιουργία ηλεκτρονικής τράπεζας εκπαιδευτικού υλικού από το ίδρυμα (Πρακτικό: 18:11-12-1996). Τέλος, σημαντικός είναι ο ρόλος στην αξιοποίηση των ΤΠΕ στα πλαίσια του εκπαιδευτικού υλικού του Εργαστηρίου Εκπαιδευτικού Υλικού και Εκπαιδευτικής Μεθοδολογίας, που έχει θεσπιστεί και έχει αναλάβει συγκεκριμένους ρόλους με βάση το Ν. 2552/1997 για το ΕΑΠ.

5.2 Διδακτικές πρακτικές

Οι διδακτικές πρακτικές, που αναπτύσσονται στο ΕΑΠ, έχουν ρυθμιστεί με σαφήνεια και λεπτομέρεια από τον εσωτερικό κανονισμό του ιδρύματος. Αυτός είναι διαθέσιμος στους φοιτητές καθώς απαιτείται να τον γνωρίζουν ώστε να μπορούν να ανταποκρίνονται με ελάρχεια στα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των σπουδών τους στο ίδρυμα. Επίσης, οι διδάσκοντες του ΕΑΠ προϋποτίθεται ότι γνωρίζουν με σαφήνεια και λεπτομέρεια τα ζητήματα της οργάνωσης και λειτουργίας των σπουδών σε αυτό προκειμένου να είναι σε θέση να στηρίξουν και να κατευθύνουν τους φοιτητές τους, ως σύμβουλοι στα σχετικά ζητήματα. Σημειωτέον, ότι μέχρι και το ακαδημαϊκό έτος 2002-2003 κάθε φοιτητής του ΕΑΠ λάμβανε σε έντυπη μορφή μαζί με το εκπαιδευτικό υλικό των Θ.Ε., που επρόκειτο να παρακολουθήσει: α) το γενικό κανονισμό σπουδών του ιδρύματος (ΕΑΠ, 2002) και β) τον Οδηγό Σπουδών των Θ.Ε., που δήλωσε. Αυτός τον πληροφορούσε, τον ενημέρωνε και τον κατεύθινε στα ειδικότερα ζητήματα, που αφορούσαν την οργάνωση και τη διενέργεια των σπουδών του στις συγκεκριμένες Θ.Ε. Από το ακαδημαϊκό έτος 2003-2004 και εξής, λόγω, ίσως, της μεγάλης ανάπτυξης του ιδρύματος (ύπαρξη μεγάλου αριθμού Θ.Ε., παροχή μεγάλου αριθμού μεταπτυχιακών προγραμμάτων σπουδών, αύξηση του αριθμού των φοιτητών) τα προηγούμενα έχουν αναρτηθεί στην ιστοσελίδα του ιδρύματος και οι φοιτητές καλούνται να τα αντλήσουν από αυτήν για να ενημερωθούν.

Στον Πίνακα 1 παρουσιάζονται τα χαρακτηριστικά των διδακτικών πρακτικών, που σχετίζονται με την περιχάραξη και το υιοθετούμενο παιδαγωγικό επιστημολογικό εννοιολογικό σύστημα θεώρησης, από το οποίο επηρεάζονται.

Πίνακας 1: Διδακτικές πρακτικές, περιχάραξη και ΠΕΕΣ

Διδακτικές πρακτικές	Περιχάραξη	ΠΕΕΣ
Διδακτικοί Κανόνες:		
Κανόνες διαδοχής	Π+	Εμπειρικής παιδαγωγικής
Βηματισμός	Π+	
Κανόνες κριτηρίων	Π+	
Ρυθμιστικοί Κανόνες:		
Σχέσεις μεταξύ ΛΕΠ – ΣΕΠ & Δ.Ε. του ΕΑΠ	Π+	Εμπειρικής παιδαγωγικής
Σχέσεις μεταξύ ΣΕΠ στην ίδια Θ.Ε.	Π-	Ερμηνευτικής παιδαγωγικής
Σχέσεις μεταξύ διδασκόντων - διδασκομένων	Π-	

Αναλύοντας, τα δεδομένα του Πίνακα 1 όσον αφορά στους διδακτικούς κανόνες, δηλαδή τον τρόπο μετάδοσης και υποστήριξης της γνώσης, επισημαίνουμε τα εξής:

- Οι σπουδές σε όλες τις Θ.Ε. του ΕΑΠ συνοδεύονται απαραίτητα από την παροχή ενός

σαφούς και λεπτομερειακού «χρονοδιαγράμματος μελέτης και γραπτών εργασιών» στους φοιτητές. Από αυτό καθορίζονται:

- Οι κανόνες διαδοχής, καθώς αναφέρεται με σαφήνεια η σειρά όσον αφορά στην ύλη, που πρέπει να μελετήσει ο φοιτητής. Η σειρά αυτή αντιστοιχεί, συνήθως, στον τρόπο παράθεσης - ανάπτυξης των περιεχομένων του εξ αποστάσεως έντυπου υλικού του ΕΑΠ. Ακόμη, παρέχονται στους φοιτητές σαφείς οδηγίες σχετικά με τη μελέτη του συμπληρωματικού υλικού, που καλούνται να προσεγγίσουν (βοηθητικά βιβλία πέραν από το κατάλληλα γραμμένο για σπουδές από απόσταση υλικό, παράλληλα κείμενα, οπτικοακουστικό υλικό) προκειμένου να εξαντλήσουν την επεξεργασία του συνόλου της ύλης της Θ.Ε.

- Ο βηματισμός των σπουδών στις διάφορες Θ.Ε.. Πιο συγκεκριμένα, το ακαδημαϊκό έτος χωρίζεται σε 32 περίπου εβδομάδες με συγκεκριμένες και σαφείς ημερομηνίες, και προσδιορίζεται ο χρόνος (εβδομάδα ή εβδομάδες), που διατίθεται για τη μελέτη του κάθε κεφαλαίου. Επίσης προσδιορίζονται με σαφήνεια και οι καταληκτικές ημερομηνίες παράδοσης των διαφόρων γραπτών εργασιών.

- Από τον κανονισμό σπουδών του ΕΑΠ προσδιορίζονται με σαφήνεια και οι κανόνες κριτηρίων. Δηλαδή καθορίζονται με ακρίβεια και σαφήνεια τα ζητήματα των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων των διδασκόντων και των διδασκόμενων, τα οποία και συνιστούν τους κανόνες της θεμιτής επικοινωνίας. Πιο συγκεκριμένα, οι διδάσκοντες οφείλουν να είναι διαθέσιμοι για επικοινωνία με τους φοιτητές τους για συγκεκριμένες ώρες και ημέρες την εβδομάδα, να τους ενημερώνουν σε συγκεκριμένα χρονικά διαστήματα, ιδιαίτερα μεταξύ των διαφόρων Ομαδικών Συμβουλευτικών Συναντήσεων (ΟΣΣ), για διάφορα ζητήματα, που άπτονται των σπουδών τους και να διορθώνουν τις γραπτές εργασίες των φοιτητών αποστέλλοντας τα σχόλιά τους σε αυτούς μέσα σε χρονικό διάστημα 15 ημερών. Μάλιστα, από την πλευρά του ΕΑΠ εφαρμόζεται μια διαπιστωτική πράξη αξιολόγησης των διδασκόντων από τους φοιτητές, καθώς οι τελευταίοι καλούνται να συμπληρώσουν σχετικό ερωτηματολόγιο, μέσα από το οποίο προκύπτει εάν οι διδάσκοντες ήταν συνεπείς ή όχι στις υποχρεώσεις τους.

Συνεπώς, με βάση την παραπάνω ανάλυση του ερευνητικού μας υλικού, προκύπτει η ύπαρξη ισχυρής περιχάραξης όσον αφορά στους διδακτικούς κανόνες, που εφαρμόζονται από το ΕΑΠ.

Στο ΕΑΠ η χρήση και η αξιοποίηση των ΤΠΕ για την ανάπτυξη των διδακτικών του πρακτικών είναι υποχρεωτική και δεσμευτική για τους διδάσκοντες και δυναμική για τους φοιτητές. Πιο συγκεκριμένα, οι διδάσκοντες καλούνται ν' ανταποκριθούν άμεσα στα μηνύματα που τους στέλνουν, λ.χ., με e-mail οι φοιτητές τους. Επίσης, η χρήση εποπτικών μέσων στις διάφορες ΟΣΣ κρίνεται απαραίτητη, ενώ μπορεί να υπάρξει και η περίπτωση αξιοποίησης του Η/Υ για διδακτικούς σκοπούς εφόσον είτε ο ίδιος ο διδάσκων διαθέτει τη σχετική υποδομή (φορητό Η/Υ και βιντεοπροβολέα), είτε το ΕΑΠ του την παράσχει με τη μορφή εργαστηρίου Η/Υ πρόκειμένου να γίνει κάποιο εργαστηριακής υφής μάθημα. Οι φοιτητές, που διαθέτουν την κατάλληλη τεχνογνωσία, μπορούν να αξιοποιήσουν τους Η/Υ προκειμένου να επικοινωνήσουν με τον καθηγητή τους ή τη βιβλιοθήκη του ιδρύματος για την άντληση χρήσιμων βιβλιογραφικών πηγών. Επίσης, μπορούν να επικοινωνούν για διάφορα οργανωτικά και διαδικαστικά θέματα, που αφορούν στις σπουδές τους, με τη γραμματεία του ΕΑΠ. Η αξιοποίηση του διαδικτύου μπορεί σήμερα να μην είναι υποχρεωτική για τους φοιτητές, ωστόσο τείνει να γίνει αρκετά δεσμευτική γι' αυτούς. Και τούτο διότι, πλέον, στο site του ΕΑΠ γίνεται η ανάρτηση τόσο συμπληρωματικού εκπαιδευτικού υλικού στην περίπτωση πολλών Θ.Ε. όσο και των διαφόρων Οδηγών Σπουδών για όλα τα προσφερόμενα προγράμματα. Ακόμη, οι

αιτήσεις των ενδιαφερομένων να σπουδάσουν στο ΕΑΠ όπως η δήλωση Θ.Ε. από τους φοιτητές γίνονται με ηλεκτρονικό τρόπο. Συνεπώς, η χρήση των ΤΠΕ στην περίπτωση του ΕΑΠ, που φαίνεται ότι τείνει να γίνει άκρως απαραίτητη για το μέλλον, συμβάλλει στη διευκόλυνση της επικοινωνίας φοιτητή – καθηγητή και φοιτητή με τις διοικητικές υπηρεσίες του ιδρύματος (γραμματεία – βιβλιοθήκη).

Εξάλλου, όσον αφορά στους ρυθμιστικούς κανόνες, που υιοθετούνται από το ΕΑΠ για τη διαμόρφωση των διδακτικών πρακτικών του επισημαίνουμε:

- Την ύπαρξη ισχυρής περιχάραξης όσον αφορά στις σχέσεις μεταξύ διδασκόντων στο ίδρυμα. Και τούτο διότι σε αυτό υπάρχουν αισθητά προσδιορισμένες ιεραρχικές σχέσεις εξουσίας σε δύο επίπεδα. Το πρώτο επίπεδο αφορά στον τρόπο λειτουργίας της Δ.Ε. του ΕΑΠ, που καθορίζει και τη γενικότερη πολιτική του ιδρύματος. Εδώ, το πρόσωπο του Προέδρου εμφανίζεται ως πάρα πολύ, αν όχι εξαιρετικά, σημαντικό (και σχεδόν αποκλειστικά υπεύθυνο) για την καθοδήγηση των μελών της Δ.Ε. και την κατεύθυνση των αποφάσεών τους σε συγκεκριμένες επιλογές. Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι ο πρώτος Πρόεδρος της Δ.Ε. του ΕΑΠ φαίνεται ότι καθόρισε σε σημαντικό βαθμό τη μορφωτική και οργανωτική φυσιογνωμία του ιδρύματος. Όπως προκύπτει από τα Πρακτικά της Δ.Ε. του ΕΑΠ, ο Πρόεδρος παρότι λάμβανε υπόψη του τις απόψεις που διατυπώνονταν κατά τη διάρκεια των συνεδριάσεων του οργάνου, ήταν εκείνος που προέβαινε στους τελικούς και ουσιαστικούς χειρισμούς ή τη λήψη των σημαντικών αποφάσεων, που εγκρίνονταν στη συνέχεια από τη Δ.Ε., όσον αφορά στα καθοριστικής σημασίας για το ίδρυμα ζητήματα, όπως είναι η σύνταξη: σχεδίων νόμων για το ΕΑΠ και των αντίστοιχων εισηγητικών τους εκθέσεων, προτάσεων για την ακαδημαϊκή ανάπτυξη και τη χρηματοδότηση του ιδρύματος (Πρακτικά: 1/7-11-1995, 5/21-12-1995, 9/7-3-1996, 10/21-3-1996, 14/11-9-1996, 16/22-10-1996, 17/15-11-1996, 18/11-12-1996, 24/6-5-1997). Χαρακτηριστικό σύγχρονο παράδειγμα αποτελεί η θέσπιση του νέου τρόπου αξιολόγησης του υποψηφίου για πρόσληψη Συνεργαζόμενου Εκπαιδευτικού Προσωπικού (ΣΕΠ) για το ακαδημαϊκό έτος 2005-2006, που φαίνεται ότι αποτελεί προσωπική απόφαση του νέου Προέδρου της Δ.Ε. Και όπως προκύπτει από δημοσιεύματα στον τύπο προκάλεσε έντονες διαμαρτυρίες και αντιδράσεις ως προς τη νομιμότητά της από την πλευρά των διδασκόντων (ΔΕΠ και ΣΕΠ) στο ΕΑΠ και οδήγησε σε προσφυγές στα αρμόδια διοικητικά δικαστήρια (Ανδριτσάκη, 2005 - Λεοντίδου & Τζαμαριάς, 2005). Το δεύτερο επίπεδο αφορά στη λειτουργία των διαφόρων προγραμμάτων σπουδών και Θ.Ε. όπου οι υπεύθυνοι του ΕΑΠ, δηλαδή ο Ακαδημαϊκός υπεύθυνος για την πρώτη περίπτωση και ο Συντονιστής της κάθε Θ.Ε. για τη δεύτερη περίπτωση, είναι εκείνοι που ελέγχουν την υλοποίηση της πολιτικής του ιδρύματος όσον αφορά στη διενέργεια των σπουδών στους τομείς που ελοπεύουν και συντονίζουν. Μάλιστα, στο ΕΑΠ εφαρμόζεται ένας νέος θεσμός, όσον αφορά στην οργάνωση της διδασκαλίας σε σύγκριση με τα παραδοσιακά ΑΕΙ. Πρόκειται για τη λειτουργία της Ομάδας Διδακτικού Προσωπικού (ΟΔΠ), στην οποία συμμετέχουν όλοι οι ΣΕΠ, που εργάζονται σε μια συγκεκριμένη Θ.Ε. Γεγονός, που από μια πρώτη προσέγγιση μας οδηγεί στη διαπίστωση της προώθησης μια σχετικά χαλαρότερης περιχάραξης, όσον αφορά στις σχέσεις και την επικοινωνία μεταξύ των διδασκόντων στο ΕΑΠ. Κι αυτό διότι, θεωρητικά, στις ΟΔΠ όλοι μπορούν να διατυπώσουν την άποψή τους και να συνδιαμορφώσουν τις αποφάσεις της. Κάτι, που πραγματικά ενδέχεται να συμβαίνει σε μεγάλο βαθμό όσον αφορά στις παρεμβάσεις των ΣΕΠ. Ωστόσο, στις συνεδριάσεις των ΟΔΠ κυρίαρχος είναι ο ρόλος του Συντονιστή της κάθε Θ.Ε., ο οποίος συνήθως είναι μέλος ΔΕΠ του ΕΑΠ. Αυτός προεδρεύει, καθορίζει την ημερήσια διάταξη και κατευθύνει τις εργασίες της ΟΔΠ, που έχουν να κάνουν κυρίως με τρέχοντα διαδικαστικά ζητήματα, όπως

είναι η διατύπωση ή/και επιλογή θεμάτων για τις γραπτές εργασίες, οι παιδαγωγικές προσεγγίσεις στις διάφορες ΟΣΣ και ο τρόπος διενέργειας των τελικών γραπτών εξετάσεων. Το γεγονός της ύπαρξης ιεραρχικών σχέσεων και κανόνων εξουσίας στο ΕΑΠ, όπου οι ΣΕΠ αποτελούν τον σχετικά αδύναμο κρίκο (ισχυρή περιχάραξη), αποδεικνύεται και από το ότι αυτοί δεν συμμετέχουν και δεν εκπροσωπούνται στα όργανα του ιδρύματος με συνέπεια να είναι ανύπαρκτη η συμβολή τους στη διαμόρφωση της πολιτικής του ΕΑΠ. Επιπλέον, οι ΣΕΠ αξιολογούνται από το Συντονιστή της Θ.Ε., η γνώμη του οποίου είναι βαρύνουσα όσον αφορά στην πρόσληψή τους ή την ανανέωση της συνεργασίας τους με το ίδρυμα.

- Η ύπαρξη ισχυρής ταξινόμησης όσον αφορά στα σύνορα μεταξύ των διαφόρων γνωστικών αντικειμένων, που διδάσκονται στο ΕΑΠ, ακόμη και για Θ.Ε. που εντάσσονται στο ίδιο Πρόγραμμα Σπουδών, διαφαίνεται κι από το γεγονός ότι οι ΣΕΠ από διαφορετικές Θ.Ε. και συνακόλουθα οι αντίστοιχες ΟΔΠ, δεν επικοινωνούν μεταξύ τους για την ανάπτυξη συνεργασιών ή/και τη λήψη αποφάσεων για ζητήματα, που άπτονται της λειτουργίας των Θ.Ε. και του τρόπου παροχής σπουδών.

- Όσον αφορά στις ιεραρχικές σχέσεις μεταξύ διδασκόντων – διδασκομένων επισημαίνεται η ύπαρξη ασθενούς περιχάραξης για τρεις λόγους: α) Οι ΣΕΠ εκτός από το ρόλο των διδασκόντων διαδραματίζουν και το ρόλο του συμβούλου, που συνεπάγεται τη στήριξη των φοιτητών της ομάδας τους προκειμένου να μην έχουμε το φαινόμενο της εγκατάλειψης της φοίτησης (dropouts), β) Από το ακαδημαϊκό έτος από 2001-2002 οι ΣΕΠ αξιολογούνται από τους φοιτητές. Και μέχρι το 2003-2004 η γνώμη των τελευταίων συνέβαλε κατά 65% στη διαμόρφωση της βαθμολογίας του κάθε ΣΕΠ, γεγονός που συνδεόταν με την επαναπρόσληψή του από το ΕΑΠ. Επίσης, η σειρά κατάταξης του στον αξιολογικό πίνακα των ΣΕΠ μιας συγκεκριμένης Θ.Ε. προσδιόριζε και την επιλογή της πόλης, στην οποία ήταν υποχρεωμένος να μετακινείται κατά τη διάρκεια του ακαδημαϊκού έτους για την πραγματοποίηση των διαφόρων ΟΣΣ. Σημειωτέον, ότι τη διεκπεραίωση της διαδικασίας αξιολόγησης του ΣΕΠ αναλαμβάνει τριμελής επιτροπή φοιτητών χωρίς τη μεσολάβηση του ιδίου. Γεγονός που προσδίδει κύρος και δύναμη στη γνώμη τους και επηρεάζει, ενδεχομένως, τη στάση και τη συμπεριφορά πολλών ΣΕΠ απέναντί τους (λ.χ., περισσότερο φιλική προσέγγιση των φοιτητών, επιεικέστερη βαθμολόγηση των γραπτών τους εργασιών). Και γ) το ΕΑΠ διαφοροποιείται σημαντικά όσον αφορά στον τρόπο διδακτικής προσέγγισης των φοιτητών σε σύγκριση με τα παραδοσιακά ΑΕΙ. Στα τελευταία κυριαρχεί η δασκαλοκεντρική προσέγγιση και η μετωπική διδασκαλία. Αντίθετα, στο ΕΑΠ προωθείται η αυτενεργός μάθηση, γεγονός που φέρνει τους φοιτητές στο προσκήνιο της μαθησιακής διαδικασίας, ενώ επιδιώκεται η στήριξή τους στην πορεία της μάθησης και της κατάκτησης της γνώσης.

- Η παιδαγωγική προσέγγιση, που υιοθετεί το ΕΑΠ, συνδέεται με τη διαδικασία πρόσκτησης της γνώσης από τον ίδιο το φοιτητή. Και τούτο διότι: α) το εξ αποστάσεως εκπαιδευτικό υλικό, που παίζει σημαντικό ρόλο για τη διενέργεια των σπουδών στο ίδρυμα (αποτελεί ουσιαστικά υλικό αυτομάθησης), δομείται λαμβάνοντας υπόψη τις σύγχρονες θεωρητικές απόψεις της εξελικτικής και της γνωστικής ψυχολογίας όσον αφορά στις ειδικές ανάγκες και απαιτήσεις των ενηλίκων φοιτητών, οι οποίοι και πρόκειται να το χρησιμοποιήσουν. Και β) η κατάκτηση της γνώσης γίνεται με αυτενέργεια του φοιτητή. Η αρχή αυτή λαμβάνεται υπόψη και κατά το σχεδιασμό των διαφόρων ΟΣΣ. Σε αυτές, ουσιαστικά δεν έχουμε διδασκαλία, υπό την έννοια της παροχής νέων γνώσεων, που δεν γνωρίζουν οι φοιτητές. Αντίθετα, στις ΟΣΣ γίνεται η επεξεργασία, η εμπάθυνση και η δημιουργική αξιοποίηση των γνώσεων, που έχει, ήδη, προσεγγίσει και μελετήσει ο φοιτητής. Γι' αυτό και εδώ έχουμε την υιοθέ-

τηση ποικίλων εκπαιδευτικών τεχνικών (λ.χ., ομάδες εργασίας, συζήτηση, παίξιμο ρόλων, πρακτική άσκηση), που κινητοποιούν τους φοιτητές σε δράση με στόχο να τους κάνουν να αυτενεργήσουν προκειμένου να επεξεργαστούν και να κατανοήσουν τα προς συζήτηση θέματα. Συνεπώς, όσον αφορά στη διαμόρφωση των παιδαγωγικών πρακτικών στο ΕΑΠ φαίνεται ότι υιοθετούνται αρχές κι από το ΠΙΕΕΣ της ερμηνευτικής παιδαγωγικής, που φέρνει στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος το διδασκόμενο. Το γεγονός αυτό διαφοροποιεί ουσιαστικά το ΕΑΠ από τα παραδοσιακά ΑΕΙ στα οποία κυριαρχεί το ΠΙΕΕΣ της εμπειρικής παιδαγωγικής, που προωθείται μέσα από τη μετάδοση με μετωπικό τρόπο της επιστημονικής γνώσης από τον καθηγητή στους φοιτητές.

5.2.1 Η χρήση των ΤΠΕ στην άσκηση του εκπαιδευτικού έργου

Αν αναζητήσουμε ορισμούς για την εξ αποστάσεως εκπαίδευση θα διαπιστώσουμε πως λέξη - κλειδί σ' αυτούς αποτελεί η *τεχνολογία*, η οποία βοηθά στη γεφύρωση του χάσματος της απόστασης και δημιουργεί προϋποθέσεις αμφίδρομης επικοινωνίας μεταξύ διδασκόντων και διδασκόμενων (Garrison & Shale, 1987 - U.S. Congress Office of Technology Assessment, 1989 - Jones et al., 1992 - Panagiotakopoulos et al., 2003). Έτσι, η συνεισφορά της τεχνολογίας στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση δεν αμφισβητείται.

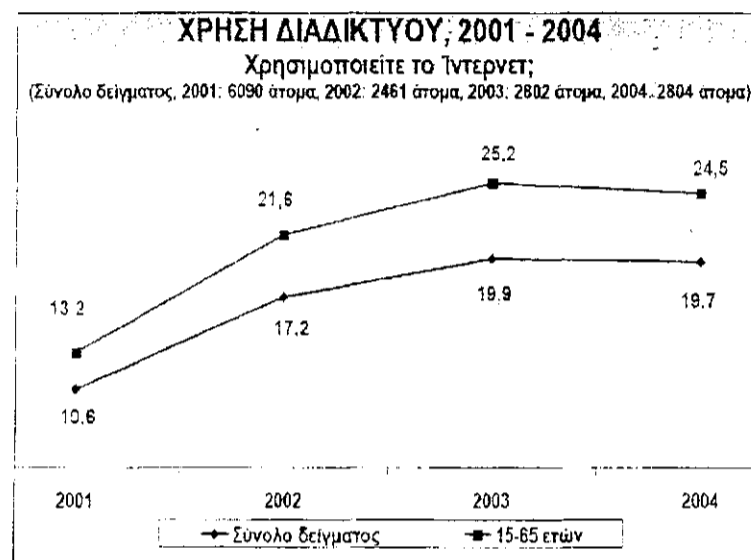
Όπως προαναφέρθηκε, στο ΕΑΠ η χρήση και η αξιοποίηση των ΤΠΕ για την ανάπτυξη των διδακτικών πρακτικών είναι υποχρεωτική και δεσμευτική για τους διδάσκοντες και δυναμική για τους φοιτητές. Ωστόσο, υπάρχουν και προγράμματα σπουδών, τα οποία λόγω της φύσης τους, καθιστούν υποχρεωτική τη χρήση και αξιοποίηση των ΤΠΕ (π.χ., Πληροφορική). Πόσο ορθά πράττει όμως το ΕΑΠ, υιοθετώντας πολιτικές, οι οποίες δεν καθιστούν υποχρεωτική τη χρήση και αξιοποίηση των ΤΠΕ σε όλα τα προγράμματα σπουδών που προσφέρει, παρά το γεγονός πως τα οφέλη από την αξιοποίησή τους είναι σημαντικά;

Γράφημα 1: Χρήση Η/Υ 2001-2004 (πηγή: VPRC, 2004)

Όπως προκύπτει από το προηγούμενο γράφημα (Γράφημα 1), η χρήση του ηλεκτρονικού υπολογιστή στην ελληνική επικράτεια γενικά παραμένει σε χαμηλά επίπεδα, ενώ κατά το 2004 δρίχνει και τάση μείωσης.

Επίσης, σύμφωνα με το επόμενο γράφημα (Γράφημα 2) το ίδιο συμβαίνει και στη χρήση του Internet, κυρίως λόγω του υψηλού κόστους, ενώ προσωπικό λογαριασμό e-mail διαθέτει το 15,6% του δείγματος με ηλικία 15-65 χρόνων ή το 12,5% στο σύνολο του δείγματος (VPRC, 2004).

Γράφημα 2: Χρήση Internet 2001-2004 (πηγή: VPRC, 2004)

Από τα προηγούμενα δύο γραφήματα προκύπτει πως στη χώρα μας τα πράγματα είναι διαφορετικά σε σχέση με τις λεγόμενες "προηγμένες" χώρες σε σχέση με τη χρήση των ΤΠΕ από τους πολίτες τους. Ας σημειώσουμε εδώ πως σύμφωνα με τους Pettin & Mayhew (2000) περίπου το 70% των πιστοποιημένων κολεγίων με τέσσερα έτη σπουδών και των διαβαθμισμένων σχολείων των ΗΠΑ το 2000, προσέφεραν στους μαθητές τους και μαθήματα μέσω Internet, εκτός από τον παραδοσιακό τρόπο διδασκαλίας. Από τα προηγούμενα μπορεί κανείς να συμπεράνει πως το πρόβλημα της μειωμένης χρήσης των ΤΠΕ από τους πολίτες της χώρας μας, ανταναλλάται και στην υιοθέτηση των ΤΠΕ από το ΕΑΠ για εκπαιδευτική χρήση, συγκριτικά με τα διάφορα εξ αποστάσεως ιδρύματα παγκοσμίως (Panagiotakopoulos et al., 2003).

Αν επίσης, διερευνήσουμε το εκπαιδευτικό πακέτο των προγραμμάτων σπουδών, θα διαπιστώσουμε πως το λεγόμενο *εκπαιδευτικό λογισμικό*, ως εναλλακτικό υλικό συμπληρωματικό του έντυπου, είναι ανύπαρκτο.

Ωστόσο, πρέπει να σημειωθεί πως σε πολύ μεγάλο βαθμό το ΕΑΠ έχει ενσωματώσει τις ΤΠΕ στην άσκηση του διοικητικού έργου σε σχέση με τα μέλη ΣΕΠ, τους φοιτητές του, αλλά και τους υποψήφιους φοιτητές.

5.3 Αξιολόγηση της μαθησιακής διαδικασίας

Στον Πίνακα 2 παρουσιάζονται τα χαρακτηριστικά της διαδικασίας αξιολόγησης του αποτελέσματος της μαθησιακής διαδικασίας στο ΕΑΠ, που σχετίζονται με την περιχάραξη και το υιοθετούμενο παιδαγωγικό επιστημολογικό εννοιολογικό σύστημα θεώρησης, το οποίο αποτελεί και τη θεωρητική τους βάση.

Αναλύοντας και ερμηνεύοντας τα δεδομένα του Πίνακα 2 σημειώνουμε ότι στο ΕΑΠ, όπως και στην περίπτωση το Βρετανικού Ανοικτού Πανεπιστημίου, υιοθετείται η πρακτική της εκπόνησης γραπτών εργασιών από τους φοιτητές κατά τη διάρκεια των σπουδών τους σε μια Θ.Ε. Μέσα από τη διαδικασία αυτή δίνεται έμφαση στην προσπάθεια του φοιτητή να προσεγγίσει, να κατανοήσει και να αξιοποιήσει δημιουργικά το τμήμα εκείνο του εκπαιδευτικού υλικού, που μελετά. Πρόκειται για μια πρακτική διαμορφωτικής αξιολόγησης, που και αυτή είναι επηρεασμένη από το ΠΕΕΣ της ερμηνευτικής παιδαγωγικής. Μιας παιδαγωγικής που συνδέεται με την ανάγκη απενέργειας του ενήλικου φοιτητή για την επεξεργασία των γνωστικών ζητημάτων και τη σταδιακή κατάκτηση της γνώσης.

Πίνακας 2: Διαδικασία αξιολόγησης, περιχάραξη και ΠΕΕΣ

Μορφές αξιολόγησης	Περιχάραξη	ΠΕΕΣ
Διαμορφωτική αξιολόγηση μέσω των γραπτών εργασιών	Π+	Ερμηνευτικής παιδαγωγικής
Τελική αξιολόγηση μέσω των τελικών γραπτών εξετάσεων	Π+	Εμπειρικής παιδαγωγικής

Ωστόσο, η πρακτική αυτή προσδιορίζεται και προωθείται με βάση ένα αυστηρό τυπικό (ισχυρή περιχάραξη). Έτσι, τίθενται αυστηροί περιορισμοί όσον αφορά στην ποσότητα των γραπτών εργασιών, που μπορούν και πρέπει να εκπονήσουν οι φοιτητές, όπως και στο χρόνο παράδοσής τους στον καθηγητή – σύμβουλο. Βέβαια, αντίστοιχα χρονικά περιθώρια υπάρχουν και για τον τελευταίο όσον αφορά στη διόρθωση της κάθε γραπτής εργασίας και την αποστολή της απάντησης στο φοιτητή, αλλά και την ενημέρωση της Γραμματείας του ΕΑΠ για τη βαθμολογία των φοιτητών μετά το τέλος εκπόνησης της κάθε γραπτής εργασίας. Σημειωτέον, ότι η ύπαρξη δεσμευτικών χρονικών ορίων όσον αφορά στη δυνατότητα εκπόνησης και παράδοσης των γραπτών εργασιών από την πλευρά των φοιτητών, όπως και η ολοκλήρωση μέσα σε αυστηρά καθορισμένα χρονικά πλαίσια των σπουδών σε μια Θ.Ε. λειτουργεί σε βάρος της «ανοικτότητας» του ιδρύματος. Και τούτο διότι το ΕΑΠ αυτοχαρακτηρίζεται ως ίδρυμα παροχής ανοικτής και εξ αποστάσεως απόστασης.

Η υποχρεωτική συμμετοχή του κάθε φοιτητή στη διαδικασία εκπόνησης γραπτών εργασιών και η βαθμολόγησή του σε αυτές, τουλάχιστον, με τη βάση (μέσος όρος γραπτών εργασιών) είναι απαραίτητη προϋπόθεση προκειμένου να μπορέσει να συμμετάσχει στις τελικές γραπτές εξετάσεις. Δεδομένου, μάλιστα, ότι στον τελικό βαθμό της Θ.Ε. οι γραπτές εργασίες συνυπολογίζονται μόνο σε ποσοστό 30% διαπιστώνουμε ότι η έμφαση, ουσιαστικά, δίνεται στο τελικό αποτέλεσμα, όπως συμβαίνει και με τα παραδοσιακά ΑΕΙ. Δηλαδή, εδώ, έχουμε ουσιαστική και σημαντική επίδραση του ΠΕΕΣ της εμπειρικής παιδαγωγικής. Και τούτο διότι το τελικό διαγώνισμα είναι καθοριστικό για την κατοχύρωση ή όχι μιας Θ.Ε. και την εξέλιξη της πορείας των σπουδών του κάθε φοιτητή στο ίδρυμα. Σε περίπτωση αποτυχίας στις τελικές γραπτές εξετάσεις δίνεται η ευκαιρία στο φοιτητή να τις επαναλάβει και κατά το επόμενο ακαδημαϊκό έτος. Όμως, στην περίπτωση της εκπόνησης Διπλωματικών εργασιών στα Μετα-

πτυχιακά Προγράμματα Σπουδών, η μη ολοκλήρωση της συγκεκριμένης προσπάθειας από την πλευρά του φοιτητή σε χρονική περίοδο δύο ακαδημαϊκών ετών οδηγεί στη διαγραφή του από το Πρόγραμμα και, συνεπώς, με τον τρόπο αυτό οι πόρτες του ΕΑΠ ως «ανοικτού» ιδρύματος κλείνουν οριστικά γι' αυτόν.

Για την προώθηση της διαμορφωτικής αξιολόγησης, δηλαδή της εκπόνησης των γραπτών εργασιών, είναι δυνατή η χρήση και αξιοποίηση των ΤΠΕ και ειδικότερα του internet. Πιο συγκεκριμένα, ο φοιτητής μπορεί μπαίνοντας στο site του ΕΑΠ και στην ιστοσελίδα της αντίστοιχης Θ.Ε. να αντλήσει οδηγίες και ενδεικτική βιβλιογραφία για την εκπόνηση της γραπτής εργασίας του, όπως και ν' αποστείλει με e-mail την εργασία του στον καθηγητή λαμβάνοντας, παράλληλα, με τρόπο αντίστοιχο από τον τελευταίο τα απαντητικά σχόλια διόρθωσης της συγκεκριμένης εργασίας.

6. Συμπεράσματα – Ερμηνεία

Από την ανάλυση του ερευνητικού μας υλικού, που προηγήθηκε, και όσον αφορά στις εκπαιδευτικές πρακτικές που αναπτύσσονται στο ΕΑΠ, το οποίο ως τριτοβάθμιο εκπαιδευτικό ίδρυμα παρέχει εκπαίδευση από απόσταση ενσωματώνοντας και αξιοποιώντας τις ΤΠΕ στον τρόπο λειτουργίας του, διακρίνουμε:

- Όσον αφορά στο περιεχόμενο της γνώσης: Δίνονται στους φοιτητές προκατασκευασμένα πακέτα «αντικειμενικής» γνώσης, μεγάλο μέρος της οποίας παράγεται στην Ελλάδα. Επίσης, σημαντικό τμήμα της μεταφέρθηκε από το εξωτερικό ως αναπλαιωμένη παιδαγωγική επιστημονική γνώση υψηλής επιστημονικής εγκυρότητας και επιστημονικής επάρκειας για συγκεκριμένα γνωστικά αντικείμενα. Όσον αφορά στα περιεχόμενα της επιστημονικής γνώσης επισημαίνεται η ύπαρξη ισχυρών ταξινομήσεων μεταξύ των διαφόρων Θ.Ε., που θεωρούνται ως αποτελείς και ανεξάρτητες (στοιχεία του ΠΕΕΣ εμπειρικής παιδαγωγικής). Γεγονός που απεικονίζεται και στην ισχύ των συνόρων όσον αφορά στις σχέσεις μεταξύ των διδασκόντων στις διάφορες Θ.Ε., που ανήκουν στο ίδιο πρόγραμμα σπουδών.
- Όσον αφορά στις διδακτικές πρακτικές: Υφίσταται, αφενός, αυστηρή ιεραρχική σχέση (ισχυρή περιχάραξη) μεταξύ των διδασκόντων στο ίδρυμα ΔΕΠ και ΣΕΠ. Το γεγονός αυτό απεικονίζεται και από τη διαδικασία αξιολόγησης των ΣΕΠ του ΕΑΠ από τα μέλη ΔΕΠ του ιδρύματος, που είναι Συντονιστές των διαφόρων Θ.Ε. ή/και Ακαδημαϊκοί Υπεύθυνοι στα προσφερόμενα προγράμματα σπουδών (στοιχεία του ΠΕΕΣ εμπειρικής παιδαγωγικής). Και, αφετέρου, έχουμε την άμβλυση των ιεραρχικών σχέσεων εξουσίας μεταξύ διδάσκοντα – διδασκόμενου, καθώς ο πρώτος διαθέτει και συμβουλευτικό ρόλο με στόχο την καταπολέμηση της εγκατάλειψης της φοίτησης και τη στήριξη της μαθησιακής πορείας του κάθε φοιτητή του (χαλαρή περιχάραξη). Εδώ, λοιπόν, ο καθηγητής - σύμβουλος εμφανίζεται ως βοηθός του φοιτητή, που προσπαθεί να αναπτυχθεί και να οδηγηθεί σε μια δική του πορεία μάθησης ανάλογα και με τις ικανότητές του. Άλλωστε, μέσα από το παρεχόμενο διδακτικό – εκπαιδευτικό υλικό, που καλείται να προσεγγίσει ο φοιτητής υποστηριζόμενος από τον καθηγητή του, προωθείται η εξαιτομίκευση της διδασκαλίας και γίνεται προσπάθεια να εφαρμοστούν στην πράξη οι αρχές της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης και της εκπαίδευσης ενηλίκων (στοιχεία του ΠΕΕΣ ερμηνευτικής παιδαγωγικής).
- Όσον αφορά στην αξιολόγηση: Δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στην προσπάθεια που καταβάλλει ο φοιτητής για την κατάκτηση της γνώσης (στοιχεία του ΠΕΕΣ ερμηνευτικής παιδαγωγικής). Ωστόσο, έχουμε την εφαρμογή τυπικών πρακτικών αξιολόγησης με έμφαση στο τελικό αποτέλεσμα (στοιχεία του ΠΕΕΣ εμπειρικής παιδαγωγικής), το οποίο έχει και τη

μεγαλύτερη βαρύτητα όσον αφορά στην αποτίμηση της μαθησιακής πορείας των φοιτητών στο πλαίσιο των διαφόρων Θ.Ε.

Στη συνέχεια, προβαίνοντας στην ερμηνεία των ευρημάτων μας και σχετικά με την προσπάθεια θέσπισης του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου σημειώνουμε ότι οι σχέσεις εξουσίας και κοινωνικού ελέγχου φανερώνονται μέσα από την ανάλυση των επιλογών του ιδρύματος για: την παροχή σπουδών σε συγκεκριμένα προγράμματα, τις υιοθετούμενες εκπαιδευτικές πρακτικές, που επισημάναμε, και τη διαμόρφωση της γενικότερης φυσιογνωμίας του εξ αποστάσεως εκπαιδευτικού έργου του. Πιο συγκεκριμένα, το ΕΑΠ ιδρύθηκε στις αρχές της δεκαετίας του 1990 βιαστικά κι απότομα, χωρίς καμιά ιδιαίτερη προετοιμασία (Ηλιού, 1993), αποτελώντας φανερά προσπάθεια προσαρμογής της χώρας στις οδηγίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης σχετικά με την ανάπτυξη της δια βίου εκπαίδευσης. Είναι, άλλωστε, χαρακτηριστικό το γεγονός ότι από τη μελέτη του ιδρυτικού νόμου του ΕΑΠ (Ν.2083/1992) προκύπτει ότι τότε δεν επρόκειτο, ουσιαστικά, για τη δημιουργία ενός αυτόνομου και ανοικτού πανεπιστημιακού ιδρύματος σύμφωνα και με τον τίτλο που του αποδόθηκε. Έτσι, το όλο εγχείρημα περιέπεσε σε αδράνεια μέχρι και τις αρχές του έτους 1995, οπότε και ξεκίνησε η πραγματική και συστηματική προσπάθεια για τη διαμόρφωση και ανάπτυξη του σύμφωνα με τα σύγχρονα δεδομένα της λειτουργίας του (Λυκουργιώτης, 1998). Επίσης, το θεωρητικό πλαίσιο για τη διαμόρφωση του ισχύοντος Ν. 2552/1997, που ρυθμίζει τα διάφορα ζητήματα οργάνωσης και λειτουργίας του ΕΑΠ, αντλήθηκε από τις θεωρίες του τεχνολογικού λειτουργισμού και του ανθρώπινου κεφαλαίου, που εξακολουθούν να είναι δημοφιλείς και να υιοθετούνται από την Ε.Ε. στην προσπάθεια διαμόρφωσης μια κοινής ευρωπαϊκής εκπαιδευτικής πολιτικής. Έτσι, το ΕΑΠ οικοδομήθηκε στηριζόμενο, στην πραγματικότητα, στις κοινοτικές χρηματοδοτήσεις, γεγονός που συνέβαλε στην προώθησή, ταυτόχρονα, και του θεσμικού λόγου της κοινότητας στην προσπάθεια ανάπτυξης της δια βίου εκπαίδευσης και κατάρτισης, με την αξιοποίηση των ΤΠΕ, και σύμφωνα με τους κανόνες ζήτησης της εσωτερικής αγοράς εργασίας σε τομείς άμεσου κοινωνικού και οικονομικού ενδιαφέροντος. Επίσης, στο ΕΑΠ επιχειρήθηκε η προώθηση ενός «εθνικού» θεσμικού λόγου μέσα από την παροχή προγραμμάτων, όπως είναι οι σπουδές στον Ελληνικό και τον Ευρωπαϊκό Πολιτισμό (προπτυχιακό επίπεδο) και την Ορθόδοξη Θεολογία (μεταπτυχιακό επίπεδο), που θεωρείται ότι καλύπτουν εθνικά αναγκαίους τομείς σπουδών και στοχεύουν στην προβολή του Ελληνισμού στο εξωτερικό. Κι αυτό μέσα από την προσπάθεια προσέλκυσης φοιτητών από τις χώρες της διασποράς (Κουστουράκης & Παναγιωτακόπουλος, 2001 και 2003).

Οι σχέσεις εξουσίας και κοινωνικού ελέγχου είναι σαφείς και ενεργές όσον αφορά στην προσπάθεια νομιμοποίησης και αποδοχής του ΕΑΠ από την ελληνική πανεπιστημιακή κοινότητα. Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι μέχρι πρότινος το Συμβούλιο Πρυτάνεων των ελληνικών ΑΕΙ δεν αποδεχόταν τη συμμετοχή και του Προέδρου της Δ.Ε. του ΕΑΠ στις εργασίες του. Γεγονός που υποκρύπτει την ύπαρξη ενός, έστω, αφανούς ανταγωνισμού και μιας αμφισβήτησης του ΕΑΠ από την επίσημη παραδοσιακή ακαδημαϊκή κοινότητα. Και τούτο παρά το γεγονός ότι μεγάλο μέρος των ΣΕΠ του ιδρύματος είναι μέλη ΔΕΠ ελληνικών ΑΕΙ, ενώ το ίδιο συμβαίνει και με την περίπτωση των συγγραφέων του έντυπου εκπαιδευτικού υλικού του ιδρύματος. Η στάση αυτή του ανώτερου θεσμικού διοικητικού - συνδικαλιστικού οργάνου των ελληνικών πανεπιστημίων πιστεύουμε ότι επηρέασε τη διαμόρφωση του πλαισίου λειτουργίας του ΕΑΠ, όπως και πολλές από τις γενικότερες θεσμικές και οργανωτικές επιλογές του, όπως είναι τα μέλη ΔΕΠ, τα όργανα και ο τρόπος διοίκησής του, η αυστηρή ταξινόμηση της παρεχόμενης επιστημονικής γνώσης και ο τρόπος της τελικής αξιολόγησης των φοιτητών. Δηλαδή βλέπουμε ότι υιοθετήθηκε σε μεγάλο βαθμό μια παραδοσιακή επιστημολογική θεώρηση των

πραγμάτων (ΠΕΕΣ εμπειρικής παιδαγωγικής) όσον αφορά στον τρόπο λειτουργίας του ιδρύματος, η οποία και περιορίζει την «ανοικτότητα» του. Έτσι, προκειμένου να μπορέσει να αντιμετωπίσει το ΕΑΠ, ως ίδρυμα που παρέχει σπουδές από απόσταση, την αμφισβήτηση όσον αφορά στην επιστημονική του ποιότητα, στάδιο που πέρασαν στα πρώτα τους βήματα και τα άλλα Ανοικτά Πανεπιστήμια (Keegan, 2000), προσπάθησε να ακολουθήσει αυστηρά ποιοτικά κριτήρια. Τέτοια είναι η περίπτωση: της εισαγωγής προκατασκευασμένης και έγκυρης για σπουδές από απόσταση επιστημονικής γνώσης από πανεπιστήμια του εξωτερικού (ισχυρή ταξινόμηση), της αξιολόγησης των ΣΕΠ από τα μέλη ΔΕΠ του ΕΑΠ και συντονιστές των Θ.Ε. (ισχυρή περιχάραξη), τη θέαση αυστηρών και ανελαστικών χρονικών πλαισίων για τη διεκπεραίωση των σπουδών από τους φοιτητές (αυστηροί διδακτικοί κανόνες που λειτουργούν εις βάρος της ανοικτότητας του ΕΑΠ – ισχυρή περιχάραξη) και την παραγωγή από ομάδα ειδικών και μέσα από την τήρηση αυστηρών διαδικασιών του εκπαιδευτικού υλικού (ισχυρή ταξινόμηση και περιχάραξη). Τέλος, εκείνο που διαφοροποιεί σημαντικά το ΕΑΠ από τα παραδοσιακά ΑΕΙ είναι το ότι εδώ ο φοιτητής τίθεται στο επίκεντρο της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Και το γεγονός αυτό έχει ως συνέπεια την υιοθέτηση ευέλικτων πρακτικών όσον αφορά στην υποστήριξη του στην πορεία της μάθησης, τη συγγραφή με κατάλληλο τρόπο του εκπαιδευτικού υλικού ώστε να ανταποκρίνεται στις ανάγκες του ενήλικου σπουδαστή, την ανάπτυξη της επικοινωνίας μεταξύ φοιτητή – καθηγητή και τη στήριξη της αυτενεργού μάθησης ακόμη και με τη χρήση τεχνικών κατά τη διάρκεια των ΟΣΣ, που κινητοποιούν το διδασκόμενο ώστε ο ίδιος να επεξεργαστεί συγκεκριμένα γνωστικά ζητήματα και να μάθει. Δηλαδή, στην τελευταία περίπτωση υφίσταται στο ΕΑΠ στοιχεία της ερμηνευτικής επιστημολογικής θεώρησης, που έχουν ως στόχο να κάνουν το ίδρυμα φιλικό και προσιτό στο φοιτητή και να υποστηρίξουν την προσπάθεια εκπαίδευσης και κατάρτισής του.

Τέλος, όσον αφορά στη χρήση των ΤΠΕ και την ενσωμάτωσή τους στο εκπαιδευτικό έργο των διδασκόντων και διδασκόμενων, συγκριτικά με άλλα εξ αποστάσεως ιδρύματα παγκοσμίως, το ΕΑΠ φαίνεται πως κάνει πολύ αργά βήματα. Ενδεχομένως αυτό να σχετίζεται τόσο με την έλλειψη κατάλληλου υλικού όσο και με το γεγονός πως αφενός, η χρήση ηλεκτρονικού υπολογιστή στη χώρα μας είναι περιορισμένη, αφετέρου, το κόστος της χρήσης Internet παραμένει ακριβό. Ωστόσο, η χρήση των ΤΠΕ από το ΕΑΠ για διοικητική – διαχειριστική χρήση βρίσκεται σε υψηλό επίπεδο.

Βιβλιογραφία

- Bernstein, B. (1991). *Παιδαγωγικοί Κώδικες και Κοινωνικός Έλεγχος / Εισαγωγή, Μετάφραση*, Επιμέλεια Ι. Σολομών. Αθήνα: Εκδόσεις Αλεξάνδρεια.
- Bernstein, B. (1996). *Pedagogy, symbolic control and identity: theory, research, critique*. London: Taylor and Francis.
- Bernstein, B. (1998). Παιδαγωγική, Ταυτότητες, Σύνορα: Μιλώντας για μια θεωρία του συμβολικού ελέγχου. Συνέντευξη που πήρε ο Ιωσήφ Σολομών από τον Basil Bernstein, *Σύγχρονα Θέματα*, 66, 125-134.
- Bernstein, B. (2000). *Pedagogy, Symbolic Control and Identity: Theory, Research, Critique*. Lanham, Boulder, New York, Oxford: Rowman and Littlefield Publishers Inc.
- Commission of the European Communities (1991). *Open Distance Learning in the European Community. Memorandum*. Brussels.
- Commission of the European Communities (2000). *eLearning – Designing tomorrow's education*. COM(2000) 318 final. Brussels, 24-5-2000.

- Commission of the European Communities (2001). *The eLearning Action Plan – Designing tomorrow's education*. COM(2001) 172 final. Brussels, 28.3.2001.
- Commission of the European Communities (2002). *Proposal for a Decision of the European Parliament and of the Council adopting a multi-annual programme (2004-2006) for the effective integration of Information and Communication Technologies (ICT) in education and training systems in Europe (eLearning Programme)*. COM(2002) 751 final. Brussels, 19-12-2002.
- Community Through Online Discussions, *Journal of Distance Education*, 18, 2, 74-91.
- Garrison, D. & Shale, D. (1987). Mapping the boundaries of distance education: Problems in defining the field. *The American Journal of Distance Education*, 1, 4-13.
- Goho, J., MacAskill, P. & McGeachie, P. (2003). Using a Panel of Experts to Enrich Planning of Distance Education. *Journal of Distance Education*, 18, 1, 1-18.
- Gordon, J. (1999). Approaches to transparency of vocational qualifications in the EU, *European Journal of Education*, 34, 2, 203-217.
- Grey, B. (2004). Informal Learning in an Online Community of Practice, *Journal of Distance Education*, 19,1, 20-35.
- Jones, A., Kirkup G. & Kirkwood, A. (1992). *Personal Computers for Distance Education – The Study of an Educational Innovation*. London: Paul Chapman Publishing Ltd.
- Keegan, D. (2000). *Οι Βασικές Αρχές της Ανοικτής και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης / Μτφρ. Α. Μελίστα*. Αθήνα: Εκδόσεις Μεταίχμιο.
- Morais, A., Neves, I., Davies, B. & Daniels, H. (Eds). *Towards a sociology of pedagogy. The contribution of Basil Bernstein to Research*. New York: Peter Lang.
- Panagiotakopoulos, C., Lionarakis, A., Xenos, M. (2003). Open and Distance Learning: Tools of Information and Communication Technologies for Effective Learning. *Proceedings of the Sixth Hellenic-European Conference on Computer Mathematics and its Applications, HERCMA 2003*, Athens 25-27/9/2003, Greece, 361-367.
- Perrin, M. K. & Mayhew D. (2000). The Reality of Designing and Implementing an Internet-based Course. *On line Journal of Distance Learning Administration*, 3, 4. Retrieved on March 20, 2005 from: <http://www.westga.edu/~distance/ojdla/winter34/mayhew34.html>.
- Rowntree, D. (1994). *Exploring Open and Distance Learning*. London: Kogan Page.
- Sadovnik, A. (2001). Basil Bernstein (1924-2000), *Prospects*, XXXI, 4, 687-703.
- U. S. Congress Office of Technology Assessment (1989). *Linking for Learning: A New Course for Education*. Washington: U.S. Government Printing Office, p. 4.
- VPRC (2004). *Εθνική Έρευνα για τις Νέες Τεχνολογίες και την Κοινωνία της Πληροφορίας 2004*. Ανάκτηση 23 Μαρτίου 2005 από: <http://www.ebusinessforum.gr/index.php?op=modload&modname=Downloads&action=statisticsview&pageid=1613>.
- Ανδριτσάκη, Α. (2005). 'Το Ανοικτό Πανεπιστήμιο τριζιλίζει, Εφημερίδα *Ελευθεροτυπία*, 15-3-2005.
- Απόφαση αριθ. 2318/2003/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 5^{ης} Δεκεμβρίου 2003 για τη θέσπιση πολυετούς προγράμματος (2004-2006) για την αποτελεσματική ενσωμάτωση των τεχνολογιών των πληροφοριών και των επικοινωνιών (ΤΠΕ) στα ευρωπαϊκά συστήματα εκπαίδευσης και κατάρτισης (πρόγραμμα eLearning), *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, L345/9, 31.12.2003.
- Δημόπουλος, Κ., Κουλαϊδής, Β. & Σκλαβενίτη, Σ. (2001). Ταξινόμηση, Περιχάραξη και Τυπικότητα του Γλωσσικού Κώδικα Επικοινωνίας: Μια πρόταση δημιουργίας ενός πλαισίου

- για την αξιολόγηση των παιδαγωγικών επιπτώσεων του διδακτικού υλικού της Ανοικτής και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης. Στο Α. Λιοναράκης (Επιμ.), *Πρακτικά Εισηγήσεων. 1ο Πανελλήνιο Συνέδριο για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση*. Πάτρα, 25-27 Μαΐου 2001, τόμος Α'. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, 535-548.
- Ε.Α.Π. (2002). *Οι Σπουδές στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο*. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2002). *Εκπαίδευση και Κατάρτιση στην Ευρώπη: Διαφορετικά σκηνικά, κοινός στόχος για το 2010*. Λουξεμβούργο: Υπηρεσία των Επίσημων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων.
- Ηλιού, Μ. (1993). Ένα Ανύπαρκτο Πανεπιστήμιο – ΕΑΠ, *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, 71, 19-21.
- Κουσιουράκης Γ. και Παναγιωτακόπουλος Χρ. (2001). Η Προώθηση της δια βίου εκπαίδευσης και η επαφή με την ελληνική κουλτούρα μέσα από τα προγράμματα σπουδών του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου (ΕΑΠ). Στο Παιδαγωγική Εταιρεία Ελλάδος, *Ελληνική Παιδεία και Παγκοσμιοποίηση. Ηλεκτρονική παρουσίαση των Πρακτικών του 1' Διεθνούς Συνεδρίου*, Ναύπλιο 8, 9, 10 Νοεμβρίου 2001. Ανάκτηση 20 Μαρτίου 2005 από: http://www.pee.gr/enall/sin_napl.htm.
- Κουσιουράκης, Γ. & Παναγιωτακόπουλος, Χρ. (2003). Ο Ελληνισμός της Διασποράς και το Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο (ΕΑΠ). Στο Π. Γεωργογιάννης (2004). *Διαπολιτισμική Εκπαίδευση. Ελληνικά Ως Δεύτερη ή Ξένη γλώσσα*. 6^ο Διεθνές Συνέδριο, Τόμος ΙΙΙ.
- Λάμπιας, Κ. & Τσατσαρώνη, Α. (1998/1999). Οι διαδικασίες αναλκασίωσης στην πορεία παραγωγής της σχολικής γνώσης: Προϋποθέσεις για την αλλαγή των σχολικών πρακτικών, *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, 102/1998, 73-80 και 104/1999, 70-77.
- Λάμπιας, Κ. (2002). Κοινωνιολογική ανάλυση διαφοροποιημένων εκπαιδευτικών πρακτικών, *Μέντορας*, 5, 82-102.
- Λεοντίδου, Α. & Τζαμαρίας, Σ. (2005). Ανοικτές διαφωνίες. Επιστολές προς το Βήμα, Εφημερίδα *ΤΟ ΒΗΜΑ*, 25-2-2005.
- Λιγουριώτης, Α. (1998) Το Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο. Στο Δ. Βεργίδης, κ.ά. *Ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Θεσμοί και λειτουργίες*, τ. Α', Πάτρα: ΕΑΠ.
- Ματραλής, Χ. (1998). Η οργάνωση της εκπαίδευσης από απόσταση. Στο Δ. Βεργίδης, κ.ά. *Ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Θεσμοί και λειτουργίες*, τ. Α', Πάτρα: ΕΑΠ.
- Σολομών, Ι. (1991). Εισαγωγή στην προβληματική της πολιτισμικής αναπαραγωγής του Basil Bernstein. Στο Β. Bernstein. *Παιδαγωγικοί Κώδικες και Κοινωνικός Έλεγχος / Εισαγωγή, Μετάφραση*, Επιμέλεια Ι. Σολομών. Αθήνα: Εκδόσεις Αλεξάνδρεια.
- Σταμέλος, Γ. & Βασιλόπουλος, Α. (2004). *Ευρωπαϊκή Εκπαιδευτική Πολιτική*. Αθήνα: Εκδόσεις Μεταίχμιο.
- Σταμέλος, Γ. (2000). Πρόλογος για την Ελληνική Έκδοση. Πύλες εισόδου για αναζητήσεις στην Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης: προοπτικές συγκριτικής ανάλυσης. Στο De Queiroz, J-M. *Το σχολείο και οι Κοινωνιολογίες του / Μτφρ. Ι. Χριστοδοπούλου & Γ. Σταμέλος*. Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg.
- Τσαμούσης, Δ.Γ. (2000). *Τάσεις Διεθνοποίησης της Πανεπιστημιακής και της Περι-Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης στην Ελλάδα*. Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο – ΚΕΚΜΟΚΟΠ.
- Φραγκουδάκη, Α. (1997). Γύρω από το έργο του Basil Bernstein. Ανάκτηση 10 Μαρτίου 2005 από: <http://www.komyos.edu.gr/periodiko/periodiko2nd/bernstein/2.htm>.